ประเทศไทย หรือถ้าหากจะเป็นก็จะเน้นหนักไปในทางส่งเสริม "อำนาจนิยม" ในลักษณะต่าง ๆ

ฉะนั้นจะไม่เป็นการกล่าวเกินความจริงที่ว่า ค่านิยมของคนไทยส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นลูกตุ้มที่แกว่งจากจุดปลายสุดด้านหนึ่งคือ "อิสระนิยม" ในระดับครอบครัว มายังปลายสุดอีกด้านหนึ่งคือ "อำนาจนิยม" ในระดับสังคมและการเมือง หรืออีกนัยหนึ่งอาจจะพูดได้ว่า ในระบบความคิดและสัมปชัญญะของคนไทยนั้นจะมีพลัง 2 ประเภทที่ขัดกันและต่อสู้กันอยู่สเมอ นั่นก็คือความปรารถนาที่จะมีวิถีชีวิตอันไม่มีสิ่งเหนี่ยวรั้งจำกัด กับความจำเป็นที่จะต้องอยู่ใต้อำนาจของบุคคลที่เหนือกว่า เมื่อใดก็ตามที่โอกาสอำนวยให้ คนไทยสามารถปฏิบัติได้ตามแต่ปรารถนา คนไทยจะทำตามอำเภอใจอย่างยิ่ง มักไม่คำนึงถึงกาละและเทศะหรือสิ่งเหนี่ยวรั้ง เช่น มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าคนไทยเป็นชาติ "ไม่มีระเบียบ เห็นได้ชัดในงานพิธีต่าง ๆ ทั้งเล็กและใหญ่ เช่น งานศพ งานแต่งงาน แม้แต่งานพิธีแต่งกายเต็มยศ พอเลิกก็แย่งกันออกประตู" ในทางการเงินจะสังเกตเห็นได้ว่าตามใจตนเองอย่างขาดความรับผิดชอบเสมอ แม้แต่เสมียนเงินเดือนไม่กี่ร้อยบาทก็อาจซื้อของราคาแพง ให้เงินหมดภายในต้นเดือนได้ ในเรื่องนี้นักวิชาการอีกท่านหนึ่งกล่าวเสริมว่า "คนไทยชอบแสดงความเป็นคนมีหน้าใหญ่ใจโตไม่คำนึงถึงฐานะของตน ชอบแต่งกายและมีทรัพย์สินที่แสดงความภูมิฐาน เช่น มีรถยนต์ราคาแพงเที่ยวไนท์คลับชั้นสูง ใช้ของที่ทำจากต่างประเทศ ฯลฯ แม้แต่คนชนบทก็ชอบแข่งขันกันในเรื่องนี้ เช่น ต้องมีปากกาปลอกทอง วิทยุ หรือเครื่องทองรูปพรรณไว้สำหรับอวดผู้อื่น ต้องจัดงานพิธีต่าง ๆ อย่างหรูหรา แม้จะต้องไปกู้หนี้ ยืมเงินจากผู้อื่น ในสุภาษิตมีคำพูดซึ่งแสดงถึงลักษณะนิสัย "ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ" "ขายผ้าเอาหน้ารอด" จริงอยู่หลายชาติก็มีลักษณะชอบโอ้อวดดังกล่าว แต่การตามใจตนเองของคนไทยไม่จำกัดอยู่แต่ในการแสดงออกซึ่งความอวดเด่นเท่านั้น แต่จะเห็นได้ในอุปนิสัยอีกหลายอย่าง เช่น การขาดความอดทน ทำอะไรระยะนานไม่ได้ จะเห็นตามท้ายรถแท็กซี่มักเขียนว่า "แล้วแต่วาสนา" ซึ่งสิ่งนี้นำไปสู่การขาดลักษณะเป็นนักวิชาชีพ ไม่สนใจในหน้าที่การงานของตนเท่าที่ควร เพราะไม่อาจบังคับใจให้อดทนได้นาน ๆ และเมื่อมีโอกาสเมื่อใด พลังแห่ง "อิสระนิยม" ของไทยก็จะชักจูงไปในทางสนุกสนาน เพราะความสนุกสนานเป็นสิ่งที่ดึงดูดคนตามใจตัวเองและขาดวินัยได้ง่าย ในเรื่องนี้มีข้อเปรียบเทียบความรักสนุกของคนไทยกับความรักสนุกของชาติอื่นที่น่าสนใจว่า

> "(คนไทย) ไม่มีนิสัยสนุกต่อความคิดอ่าน ความคิดริเริ่มของตนเอง ทำอะไรด้วยความรู้สึก "จำต้องทำ" ทั้งนั้น มีปรัชญาอันหนึ่งน่าสนใจ กล่าวว่า "เมื่อมีพลังพลังก็ไปคิดไปอ่าน เมื่อไปคิดไปอ่านก็เกิดความสนุก เมื่อมีความสนุกก็เกิดความชื่นชมในงานของตัว เมื่อชื่นชมก็กลับไปเพิ่มพลังใหม่" แต่คนของเราทำอะไรก็ขอให้มัน เสร็จ ๆ ไป จะดีหรือไม่ดีไม่สำคัญ มีคนเขาเปรียบไว้อย่าง

หนึ่งว่า คนอังกฤษมีนิสัยชอบสนุกค้นคว้า จะเห็นว่างานหลักในการค้นคว้าจะเอามาจากอังกฤษ คนอเมริกันสนุกกับการขยายงาน พอได้รับความคิดอะไรมาก็ขยายงานหาเงิน เทคโนโลยีของอเมริกันจึงเจริญรวดเร็ว แต่คนไทยก็ชอบสนุกเหมือนกัน "สนุกกับการดูงาน"

เรื่องความรักสนุกของคนไทยนั้น นักวิชาการฝรั่งได้กล่าวไว้มากมายทั้งที่จริงบ้างและเกินความจริงบ้าง แต่ก็เป็นผลมาจากการตามใจตนเอง หรือ "อิสระนิยม" ที่ขาดทางสายกลางนั่นเอง ส่วนอีกด้านหนึ่งนั้น คือ การกลัวอำนาจเบื้องสูง หรือ "อำนาจนิยม" ก็เป็นลักษณะที่ไม่เป็นสายกลางอีกเช่นกัน กล่าวคือ หากปล่อยตามลำพังโดยไม่มีการควบคุมคนไทยจะ "อิสระนิยม" อย่างเต็มที่ดังกล่าวแล้ว แต่เมื่ออยู่ต่อหน้าหรือเบื้องใต้อำนาจคนไทยจะ "อำนาจนิยม" เต็มที่อย่างที่ไม่อาจหาได้ง่าย ๆ ในต่างประเทศ พันเอกพระยาทรงสุรเดช มันสมองการปฏิวัติ 2475 ผู้หนึ่งถึงกับกล่าวว่า "ตามที่มีคนเข้าใจว่าที่เกิดปฏิวัติเนื่องมาจากการเพิ่มภาษีอากรและความยากจนค่นแค้นของราษฎรนั้น ไม่มีมูลแห่งความจริงเลย ราษฎรไทยกลัวนายของเขาทั้งหมดยังกับหนูกลัวแมว ลำพังราษฎรจะไม่มีปัญญาคิดปลดแอกได้เลย และจะไม่มีใครกล้าชักชวนกันควบคุมเป็นพวกขึ้นได้ แม้จะอดตายต่อความยากจนก็ทนอดตาย" ประวัติศาสตร์ดั้งเดิมของไทยได้พิสูจน์ความจริงของคำกล่าวนี้โดยจะเห็นได้ว่า "ไม่เคยปรากฏว่าประชาชนในสมัยอยุธยาได้เคยริเริ่มคิดกบฏ หรือคิดโค่นล้มบัลลังก์ของพระมหากษัตริย์เลยแม้แต่ครั้งเดียว" แม้แต่กษัตริย์เองก็สำเหนียกถึงความสำคัญของอำนาจไม่น้อยไปกว่าคนไทยทั้งหลาย "ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของกรุงศรีอยุธยานั้น ก็ปรากฏว่าตำแหน่งพระมหากษัตริย์นั้น เป็นตำแหน่งช่วงชิงกันได้ด้วยอำนาจทางทหาร ผู้ใดมีกำลังทางทหารมากที่สุดก็มักจะได้ขึ้นเสวยราชสมบัติ กรุงศรีอยุธยามิได้สืบราชสันตติวงศ์กันมาเช่นในกรุงสุโขทัย" และนอกจากนั้นแล้ว "โดยที่สังคมสมัยกรุงศรีอยุธยาถือว่าการปราบดาภิเษกนั้นเป็นการก้าวขึ้นสู่ราชบัลลังก์โดยชอบธรรม พระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาจึงต้องทรงระมัดระวัง คอยเอาใจคนบางหมู่บางเหล่าในสังคมไว้เสมอ เพราะเกรงว่าจะเกิดกบฏขึ้นถ้าหากว่าบุคคลเหล่านั้นไม่พอใจในพระองค์คนที่พระมหากษัตริย์ต้องคอยเอาใจหรือเกลี้ยกล่อมเอาไว้นั้นก็ได้แก่ชนชั้นสูง ซึ่งมีทั้งเจ้านายในพระราชวงศ์และขุนนาง เพราะคนเหล่านี้มีพวกพ้องและผู้คนอยู่ใต้บังคับบัญชามาก หากไม่พอใจแล้วอาจคิดกบฏขึ้นเมื่อไรก็ได้" ในปัจจุบันสภาวะเช่นนี้ยังไม่เปลี่ยน คนในคณะรัฐบาลจะต้องคอยเอาอกเอาใจพวกนายทหารหน่วยรบซึ่งคุมกำลังพลสำคัญ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพฯ โดยให้การสนับสนุนด้วยตำแหน่ง

สมาชิกรัฐสภา ซึ่งจะปรากฏว่าจากจำนวนวุฒิสมาชิกของรัฐสภา ปี 2514 จำนวน 164 คน เป็นทหารสามเหล่าทัพและตำรวจเสีย 117 คน พลเรือนเพียง 47 คนเท่านั้น[12]

2. วัฒนธรรมทางการเมืองของคนในสังคมไทย

ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยตั้งแต่ พ.ศ. 2475 นับถึงวันนี้เป็นเวลาถึง 62 ปี (2537) ปรากฏว่าตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมาเกิดการปฏิวัติรัฐประหารมาโดยตลอด ครั้งล่าสุด รสช. เพิ่งทำการปฏิวัติเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 นี้เอง ปรากฏการณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ประเทศไทยยังไม่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย ทั้งนี้อาจพิจารณาได้จากกรอบความคิดที่ได้เสนอมาแล้วในหัวข้อวัฒนธรรมทางการเมืองกับการพัฒนาทางการเมืองกล่าวคือ ประเทศไทยทำการเปลี่ยนแปลงเฉพาะโครงสร้างทางการเมืองเท่านั้น โดยนำโครงสร้างทางการเมืองตามแบบประชาธิปไตยมาใช้ ด้วยการกำหนดให้อำนาจการปกครองแบ่งเป็น 3 ฝ่าย คือฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ ซึ่งการใช้อำนาจทั้ง 3 นี้ตามหลักการประชาธิปไตยจะต้องเป็นผู้ที่ได้รับฉันทานุมัติจากประชาชน และใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ของประชาชน แต่เมื่อมีการปฏิวัติเกิดขึ้นทุกครั้ง อำนาจทั้ง 3 ฝ่ายดังกล่าวยังคงแต่หัวหน้าคณะปฏิวัติผู้ใช้ แม้จะอ้างว่าเพื่อประโยชน์ของประชาชน แต่มักจะลงเอยด้วยการทุจริตของผู้นำการปฏิวัติ ดังหลักฐานที่หัวหน้าคณะปฏิวัติต้องถูกยึดทรัพย์เมื่อหมดอำนาจเป็นต้น

ความล้มเหลวของการเปลี่ยนแปลงการปกครองให้เป็นระบอบประชาธิปไตยจนทำให้เกิดการล้มลุกคลุกคลานมาโดยตลอด อาจจะพิจารณาได้จากส่วนสำคัญนอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองการปกครองก็คือ ส่วนของการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

จนถึงบัดนี้ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการประชาธิปไตย ไม่รู้คุณค่าของตนเองในการเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ดังตัวอย่างที่มีการซื้อสิทธิขายเสียงในการเลือกตั้งทั่วไปทุกครั้ง (สุจิต บุญบงการ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2527) ทั้งนี้เป็นเพราะประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้รับการเสริมสร้างให้มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่แท้จริง

เมื่อมองย้อนดูจากประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประเทศไทยมีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ยกย่องกษัตริย์เป็น

---

[12] กมล สมวิเชียร ประชาธิปไตย : สังคมไทย, ไทยวัฒนาพานิช กทม 2520 หน้า 38 - 64

เสมือนเทวราชา มีอำนาจสิทธิขาดเป็นทั้งเจ้าแผ่นดินและเจ้าชีวิตของประชาชน และจำแนกชนชั้นในสังคมตามระบบศักดินา ระบบศักดินามีความเด่นชัดมากเมื่อพิจารณาจากกฎหมายตรา 3 ดวงที่บัญญัติขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในปี พ.ศ. 1993 (ลิขิต ธีรเวคิน, 2533) ระบบศักดินาได้แบ่งชนชั้นในสังคมออกเป็น 2 ชนชั้นคือ ชนชั้นมูลนาย และชนชั้นสามัญ ชนชั้นมูลนายประกอบด้วยเชื้อพระวงศ์และขุนนาง ส่วนชนชั้นสามัญประกอบด้วยไพร่และทาส

ชนชั้นสามัญ คือ ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นไพร่หรือทาสล้วนมีชีวิตเพื่อชนชั้นมูลนายทั้งสิ้น ไพร่มีฐานะเหนือกว่าทาสเพราะยังมีเวลาที่เป็นอิสระหรือเป็นไทแก่ตนเองบ้าง ส่วนทาสถือเป็นทรัพย์สินของมูลนาย

ระบบไพร่ คือ ระบบการเกณฑ์แรงงานจากสามัญชนเพื่อทำงานให้กับชนชั้นมูลนาย โดยแบ่งไพร่เป็น 2 ประเภท ได้แก่ (พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม, 2527)

ไพร่สม คือไพร่ที่สังกัดมูลนายคนใดคนหนึ่งโดยตรง และถ้าไม่ถูกเกณฑ์ไปเป็นไพร่หลวงก็จะทำหน้าที่รับใช้มูลนายของตนจนแก่ชรา นอกจานี้ไพร่สมอาจหมายถึง ไพร่ที่พระมหากษัตริย์ยกให้เป็นบ่าวของเจ้านายหรือขุนนางอีกกรณีหนึ่งก็ได้ แต่โดยทั่วไปมักมอบให้แก่เจ้านายมากกว่า ไพร่สมมีหน้าที่ซ่อมแซมวังเจ้านาย ส่งสาร ตามเป็นบริวาร ทำนา ทำสวน และเป็น ช่างฝีมือ ฯลฯ เมื่อเวลาทำงานให้มูลนายก็จะได้รับการเลี้ยงดูและใช้เครื่องมือของมูลนาย ไม่ต้องนำไปเอง

ไพร่หลวง คือไพร่ที่ขึ้นต่อพระมหากษัตริย์โดยตรง แต่มอบให้อยู่ภายใต้การดูแลของขุนนางกรมต่าง ๆ ไพร่หลวงต้องเข้าเวรปีละ 6 เดือน อยู่ในลักษณะเข้าเดือน ออกเดือน มีหน้าที่สร้างวังหลวง ป้อม ค่าย วัด เจดีย์ เขื่อน คูเมือง ทำสวน ทำนา ติดตามอำนวยความสะดวกเวลาพระมหากษัตริย์ประพาสป่า และทำสงครามเมื่อประเทศมีศึก ไพร่หลวงต้องนำเสบียงและเครื่องมือเครื่องใช้ไปเอง ดังนั้นหน้าที่ในการผลิตจึงตกเป็นของลูก ๆ และภรรยาที่จะต้องทำการผลิตเพื่อเลี้ยงครอบครัวและส่งเสียให้ไพร่หลวงเมื่อเข้าเวร

ในตอนปลายสมัยอยุธยามีไพร่เพิ่มขึ้นอีกประเภทหนึ่งเรียกว่า ไพร่ส่วย คือไพร่ที่ทำมาหากินอยู่หัวเมืองห่างไกลไม่สามารถเดินทางมาทำงานเข้าเวรในเมืองหลวงได้สะดวกจึงกำหนดให้มีการส่งสิ่งของอื่น ๆ มาแทนแรงงานได้

ระบบไพร่ดำรงอยู่ในสังคมไทยอย่างยาวนานจนกระทั่งถึงรัชกาลที่ 5 ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงประกาศเลิกทั้งทาสและไพร่โดยสามารถยกเลิกได้อย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2448

ภายใต้การปกครองที่กำหนดให้สามัญชนเป็นไพร่และทาสสืบต่อกันมาอย่างยาวนานนับหลายร้อยปีได้มีผลต่อการปลูกฝังความคิดความเชื่อให้ชนชั้นไพร่ยอมรับฐานะอันต่ำต้อย

ในสังคมของตน ประกอบกับการปลูกฝังอบรมบ่มเพาะทางศาสนาในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับกรรมเก่าแต่ชาติปางก่อน ชนชั้นไพร่จึงยอมรับโดยดุษฎีว่าการที่พวกตนต้องเกิดมามีชีวิตลำบากในชาตินี้ เป็นผลมาจากกรรมเก่าแต่ชาติปางก่อน ชาตินี้จึงควรหมั่นกระทำความดี เชื่อฟังและรับใช้เจ้านายด้วยความเรียบร้อย และหมั่นทำบุญทำกุศลเพื่อชาติหน้าจะได้มีชีวิตที่ดีขึ้น

กระบวนการอบรมบ่มเพาะและปลูกฝังความเชื่อดังกล่าว มีผลทำให้บรรดาสามัญชนที่เป็นไพร่และทาสยอมรับอำนาจการปกครองของชนชั้นมูลนายโดยดุษฎี และถือว่าพวกตนไม่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง คงมีหน้าที่เพียงปฏิบัติและรับใช้ชนชั้นมูลนายให้ดีที่สุดเท่านั้น

แม้จะมีการเลิกทาสเลิกไพร่เรียบร้อยในตอนปลายรัชกาลที่ 5 แล้วก็ตาม แต่ระบบการปกครองของไทยก็ยังเป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ประชาชนไม่มีอำนาจหรือมีส่วนร่วมในการปกครองแต่อย่างไร ดังนั้น การเลิกไพร่แม้จะมีผลให้สามัญชนคนไทยมีความอิสระไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานอีกก็ตาม แต่วิถีการปกครองยังคงเดิมมิได้เปลี่ยนแปลง กล่าวคือ ประชาชนมีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ทางการกำหนดขึ้น โดยถือประโยชน์ของทางราชการเป็นหลัก

ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อพิจารณาจากรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 จะเห็นได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงอำนาจจากพระมหากษัตริย์มาสู่คณะราษฎรเท่านั้น ประชาชนยังไม่มีโอกาสเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริงแต่อย่างไร ทั้งนี้เพราะทางผู้ปกครองเองก็มิได้พยายามที่จะเผยแพร่ให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจหลักการสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างใด ไม่ว่าจะโดยผ่านระบบการศึกษาหรือนอกระบบการศึกษาก็ตามทั้งนี้เพราะระบบการศึกษาของไทยยังล้าหลัง มีคนส่วนน้อยเท่านั้นที่มีโอกาสได้รับความรู้ คนมีความรู้ก็จะได้รับโอกาสรับราชการกลายเป็นชนชั้นปกครอง ดังนั้นในช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2475 - 2500 ซึ่งเป็นช่วงการสืบทอดอำนาจของคณะราษฎรนั้น อาจกล่าวได้ว่า ประเทศไทยเป็นประชาธิปไตยเฉพาะโครงสร้างทางการเมืองการ ปกครองเท่านั้น แต่ในส่วนของประชาชนยังคงลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบจารีตประเพณีดั้งเดิมอย่างเหนียวแน่น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2501 จอมพลสฤษดิ์ ธนรัชต์ ได้ทำการปฏิวัติล้มล้างการปกครองในระบอบประชาธิปไตยและนำระบบเผด็จการเบ็ดเสร็จมาใช้ปกครองประเทศ หัวหน้าคณะปฏิวัติมีอำนาจไม่ต่างไปจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทั้งนี้เพราะมีมาตรา 17 แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร ที่ให้อำนาจหัวหน้าคณะปฏิวัติสามารถสั่งประหารชีวิตประชาชนได้โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการยุติธรรม จึงกล่าวได้ว่าในช่วงเวลาตั้งแต่การปกครองของจอมพลสฤษดิ์ ธนรัชต์จนถึงยุคสมัยของจอมพลถนอม กิตติขจร ในปี พ.ศ. 2516

(มีช่วงเลือกตั้งสั้น ๆ ระหว่าง พ.ศ. 2512 - 2514) ประเทศไทยถูกปกครองด้วยระบบเผด็จการเบ็ดเสร็จอย่างสมบูรณ์ และในยุคสมัยนี้ผู้ปกครองได้ประกาศกฎอัยการศึกห้ามประชาชนชุมนุมทางการเมืองเกิน 5 คน เป็นการปิดกั้นประชาชนไม่ให้มีส่วนร่วมทางการเมืองโดยสิ้นเชิง ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องระบอบประชาธิปไตยเพียงน้อยนิดก็ถูกปิดกั้นไม่ให้รับรู้อีกต่อไป ดังนั้นจึงเห็นได้ว่านับถึง พ.ศ. 2516 หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาถึง 41 ปี ประชาชนส่วนใหญ่ก็ยังไม่มีโอกาสได้รับรู้หรือเข้าใจหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงแต่อย่างใด ตรงกันข้าม วัฒนธรรมทางการเมืองแบบจารีตประเพณีดั้งเดิมที่เน้นเรื่องอำนาจนิยมกลับถูกปลูกฝังถ่ายทอดสืบต่อกันมาอย่างเหนียวแน่น

เมื่อเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 นิสิตนักศึกษาประชาชนได้รวมพลังโค่นล้มอำนาจเผด็จการของจอมพลถนอม กิตติขจรและพรรคพวกออกไปได้ ส่งผลให้เกิดรัฐพลเรือนที่ยอมรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน จนเรียกขานกันว่าเป็นยุคประชาธิปไตยเบ่งบาน แต่อยู่ได้ไม่นานคณะทหารก็ทำการยึดอำนาจและนำระบบเผด็จการสมบูรณ์แบบเบ็ดเสร็จกลับมาใช้อีก จนกระทั่ง พ.ศ. 2522 จึงประกาศใช้รัฐธรรมนูญและจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้น และในที่สุดก็ถูกคณะทหารทำการปฏิวัติล้มล้างรัฐธรรมนูญนำระบอบเผด็จการมาใช้อีกในปี พ.ศ. 2534 (รสช.) แต่คณะปฏิวัติชุดนี้ไม่สามารถยึดอำนาจไว้ได้นานโดยต้องประกาศใช้รับธรรมนูญและจัดให้มีการเลือกตั้งเมื่อต้นปี 2535

จะเห็นได้ว่าตลอดระยะเวลา 61 ปีหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่ล้วนถูกปลูกฝังและถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบจารีตประเพณีดั้งเดิมที่ยึดมั่นในระบบอำนาจนิยมเป็นสำคัญ การเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยของไทยเป็นแต่เพียงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจทางการเมืองการปกครองเท่านั้น แต่ยังไม่มีกระบวนการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนให้เป็นแบบประชาธิปไตย ดังนั้น ประชาชนส่วนใหญ่ที่ได้รับการศึกษาน้อยจึงมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการประชาธิปไตย อย่างแท้จริงเพียงผิวเผิน ทำให้ไม่เห็นคุณค่าการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง และต้องตกเป็นเหยื่อของนักธุรกิจการเมืองที่ใช้เงินเข้ามาซื้อสิทธิซื้อเสียงจากประชาชนในการเลือกตั้งทุกครั้งอีกด้วย

ส่วนผู้ที่มีโอกาสได้รับการศึกษาสูงในอดีตส่วนใหญ่จะเข้ารับราชการตามความมุ่งหวังที่จะได้เป็นเจ้าคนนายคน เมื่อได้เป็นข้าราชการแล้วก็จะถูกระบบราชการหล่อหลอมให้นิยมยึดถือระบบเจ้าขุนมูลนาย ไม่ยอมรับในความเสมอภาคหรือการเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยของประชาชน

อย่างไรก็ตาม อาจจะมีผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงบางส่วนที่เห็นคุณค่าการเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยของประชาชน มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการของระบอบประชาธิปไตยที่

แท้จริง พยายามที่จะเคลื่อนไหวต่อสู้กับอำนาจเผด็จการ เพื่อเรียกร้องให้ได้มาซึ่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์เรียกร้องทางการเมืองที่สำคัญหลายครั้งในอดีต ตั้งแต่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จนถึงเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 เป็นต้น

กลุ่มพลังประชาธิปไตยเหล่านี้อาจจะเรียกได้ว่าเป็นชนชั้นกลางของสังคมไทยที่มีความรู้ความเข้าใจถึงคุณค่าของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย มีความมุ่งมั่นที่จะต่อสู้คัดค้านการปกครองแบบเผด็จการ และเป็นกำลังสำคัญที่จะเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องให้แพร่หลายในหมู่ประชาชนทั่วไป

กล่าวโดยสรุป ลักษณะการปกครองของไทยในอดีตล้วนปลูกฝังและหล่อหลอมให้คนไทยส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบจารีตประเพณีดั้งเดิมที่เน้นอำนาจนิยม แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 แต่ภายในช่วงระยะเวลา 61 ปีที่ผ่านมานี้ คนไทยส่วนใหญ่มีโอกาสเรียนรู้หรือเข้าใจระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงน้อยมาก เพราะเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยที่แท้จริง โดยเฉพาะในช่วงที่คณะปฏิวัติทำการปกครอง ลักษณะการปกครองจะเป็นแบบเผด็จการเบ็ดเสร็จสมบูรณ์แบบ

ดังนั้น นับจนบัดนี้ อาจจะมีเพียงกลุ่มชนชั้นกลางในสังคมไทยบางส่วนเท่านั้นที่มีความรู้ความเข้าใจหลักการของระบอบประชาธิปไตย และอาจเป็นความหวังในการเผยแพร่และปลูกฝังให้คนไทยส่วนใหญ่ตระหนักในคุณค่าของการเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยของประชาชน

การพัฒนาการเมืองของไทยให้เป็นประชาธิปไตยจึงต้องอาศัยความพยายามอุตสาหะของผู้เกี่ยวข้อง ในการเผยแพร่และบ่มเพาะให้คนไทยส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะความสำเร็จของการพัฒนาการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับการเสริมสร้างให้ประชาชนมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเท่านั้น (Almond and Powell, 1966 : 50-63)

5. สรุป

วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางสังคม หมายถึงแบบแผนพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคล ซึ่งเป็นผลมาจากความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติทางการเมืองของบุคคลที่ได้รับการถ่ายทอด ปลูกฝังสืบเนื่องต่อกันมา จนกระทั่งบุคคลยอมรับและยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติในชีวิตการเมืองของสังคม

วัฒนธรรมทางการเมืองมีลักษณะเป็นพลวัตร ดังนั้นถึงแม้จะเกิดจากกระบวนการหล่อหลอมและปลูกฝังจนเกิดเป็นความเชื่อและยอมรับไปปฏิบัติจนเป็นแบบแผนพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลและของสังคม แต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ กล่าวคือ เมื่อใดที่บุคคลได้รับ

PS 701 ยกที่ 21

กระแสความคิดทางการเมืองใหม่จนพัฒนาไปสู่ความเชื่อใหม่ เกิดความรู้สึกเห็นดีเห็นงาม และยอมรับมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติทางการเมืองของตน ทำให้วิถีพฤติรรมทางการเมืองของตนเปลี่ยนแปลงแตกต่างไปจากเดิม และในที่สุดเกิดเป็นแบบแผนพฤติกรรมทางการเมืองในแนวใหม่ของสังคม แสดงว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองขึ้นในสังคมแล้ว

กระบวนการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองจะเริ่มจากกระบวนการรับรู้ความคิดทางการเมืองใหม่ (cognitive) แล้วพัฒนาไปสู่ความรู้สึก (affective) โดยบุคคลจะรู้สึกว่าความคิดใหม่ทางการเมืองที่ตนรับรู้มานั้นเป็นสิ่งที่มีคุณค่าสำหรับตนหรือไม่ จากนั้นจะพัฒนาไปสู่การประเมินเพื่อที่จะยอมรับหรือปฏิเสธ (evaluative) หากรู้สึกว่ามีคุณค่าก็จะเกิดการยอมรับ กลายเป็นความเชื่อใหม่และนำไปสู่การมีพฤติกรรมทางการเมืองตามความเชื่อใหม่ในทางตรงกันข้าม ถ้าบุคคลรู้สึกไม่ดี จะทำให้เกิดการปฏิเสธไม่ยอมรับ และอาจนำไปสู่การต่อต้านได้อีกด้วย ความรู้สึกยอมรับหรือไม่ยอมรับแนวความคิดทางการเมืองใหม่อาจได้รับอิทธิพลมาจากสถานภาพทางสังคมที่เป็นอยู่ หากบุคคลเห็นว่าความคิดทางการเมืองใหม่อาจได้รับอิทธิพลมาจากสถานภาพทางสังคมที่ตนเป็นอยู่ หากบุคคลเห็นว่าความคิดทางการเมืองใหม่ที่ได้รับรู้มานั้นจะกระทบต่อผลประโยชน์และสถานภาพทางสังคมของตน จะทำให้เกิดการปฏิเสธและการต่อต้านขึ้น เพื่อดำรงฐานะทางสังคมของตนให้มั่นคง โดยทั่วไปกระแสการต่อต้านวัฒนธรรมทางการเมืองจากระบอบอำนาจนิยมไปสู่ระบอบประชาธิปไตยจะได้รับการปฏิเสธและต่อต้านจากชนชั้นปกครองของสังคมเสมอ เพราะชนชั้นปกครองจะรู้สึกถึงการสูญเสียอำนาจของตนให้กับประชาชน การต่อต้านอาจกระทำโดยการปิดกั้นการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจต่ออุดมการณ์ของระบอบประชาธิปไตย มิให้ประชาชนได้มีโอกาสเรียนรู้และเข้าใจโดยถูกต้อง ตลอดจนการบิดเบือนเพื่อชี้ให้เห็นว่าระบอบประชาธิปไตยมีข้อบกพร่องหรือประชาชนขาดความพร้อมที่จะปกครองตนเอง เป็นต้น

วัฒนธรรมทางการเมืองที่ส่งเสริมคุณค่าแห่งสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอย่างเสมอภาคทั่วหน้าคือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย เพราะระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน[13]

3. วัฒนธรรมการเมืองกับประชาธิปไตย

ในบทที่แล้วมา ผู้เขียนได้พยายามชี้ให้เห็นลักษณะโดยทั่วไปของสังคมไทย และอิทธิพลของสังคมบางประการที่มีต่อระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย "ลักษณะของสังคมไทย" ดังกล่าวนี้ ส่วนใหญ่ได้แก่สิ่งที่เรียกว่า โครงสร้างของสังคม เช่น กลุ่มคนต่าง ๆ และ

---

[13] อ้างอีก (เชิงอรรถ 2)

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลประการหนึ่ง กับค่านิยม ของคนในสังคมอีกประการหนึ่ง ซึ่งสำหรับสิ่งหลังนี้เป็นสิ่งที่ผู้เขียนจะพยายามอธิบายในรายละเอียดในบทนี้ เวลาพูดถึง ค่านิยม (บางคนเรียกว่า "คุณค่า") เราหมายถึงสิ่งที่คนทั่ว ๆ ไปเข้าใจว่าเป็น ทัศนคติ หรือไม่ก็ ความรู้สึก หรือไม่ก็ ความเห็น ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับคน สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ เช่น นรก สวรรค์ พระเจ้า เป็นต้น ตัวอย่าง เช่น ความรู้สึกในเรื่องความเกรงใจของคนไทย ความเชื่อและเคารพในสถาบัน พระมหากษัตริย์ ความเห็นที่ว่าชีวิตเป็นความทุกข์ ฯลฯ หรือถ้าจะให้ลึกซึ้งและละเอียดอ่อนยิ่งขึ้นไปอีก "คำว่าค่านิยมอาจหมายถึงความสนใจ (Interests) ความพึงใจ (Pleasures) ความชอบ (Likes) ความนิยม (Preferences) หน้าที่ (Duties) พันธกรณี (Moral Obligations) ความปรารถนา (Desires) ความอยาก (Wants) ความต้องการ (Needs) ความแหนงหน่าย (Aversions) และความดึงดูด (Attractions) หรือความรู้สึกอื่น ๆ ซึ่งมนุษย์เชื่อและยึดถือเอาไว้เป็นแนวทางสำหรับการเลือก ถ้าจะว่าไปแล้วค่านิยมของบุคคลก็มองได้จากพฤติกรรมของบุคคลที่เลือกประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ นานา ยกเว้นอากัปกิริยาตามธรรมชาติ เช่นตาขยิบ เข่ากระตุก หรือขบวนการทางชีวเคมีของมนุษย์ ไม่ถือว่าเป็นการแสดงค่านิยม อย่างไรก็ดีเชื่อได้ว่าไม่มีคำจำกัดความใด ๆ ที่จะสามารถครอบคลุมถึงพฤติกรรมของมนุษย์ทุกอย่างซึ่งมีค่านิยมเป็นเหตุได้"

ด้วยเหตุว่าค่านิยมนี้ "คือแนวความคิดเกี่ยวกับสิ่งที่พึงปรารถนาซึ่งมีอิทธิพลในการเลือกประพฤติปฏิบัติของมนุษย์" รวมไปถึงสิ่งไม่พึงปรารถนาและนำมาซึ่งการหลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัตินี่เอง การศึกษาถึงค่านิยมของคนไทยจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อความเข้าใจถึงการที่คนไทยปฏิบัติหรืองดเว้นไม่ปฏิบัติในเรื่องต่าง ๆ อย่างมาก สำหรับในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปกครองแบบประชาธิปไตยนี้ เราจะเลือกเฟ้นกล่าวถึงแต่เฉพาะสิ่งที่เป็นค่านิยมทางการเมืองของคนไทย ซึ่งมีชื่อเรียกในภาษาวิชาการปัจจุบันว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง" การเข้าใจวัฒนธรรมการเมืองไทยจะช่วยให้เรารู้สาเหตุของอุปสรรคการปกครองแบบประชาธิปไตยในประเทศไทยได้ไม่มากก็น้อย

วัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) ได้แก่ค่านิยมของคนที่เกี่ยวข้องกับ "การเมือง" หรือสิ่งที่ใกล้ชิดกับการเมือง สำหรับคำว่า "การเมือง" ในที่นี้จะเข้าใจกันอย่างง่าย ๆ ว่า คือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง เช่น รัฐธรรมนูญ รัฐบาล รัฐสภากระทรวงทบวงกรม กฎหมาย ผู้แทนราษฎร ทหาร พระมหากษัตริย์ ฯลฯ เป็นต้น ประการหนึ่ง ซึ่งเป็นความหมายของการเมืองอย่างแคบแต่เห็นได้ชัด กับความหมายอย่างกว้างและเห็นได้ไม่ค่อยชัด อันได้แก่สิ่งที่เกี่ยวพันกับการใช้อำนาจแจกจ่าย แบ่ง เสาะแสวงหา กระจาย ลดหรือเพิ่มอำนาจ คือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับอำนาจโดยทั่วไปด้วย

ในบทความเรื่อง "Comparative Political Systems" ซึ่งพิมพ์เผยแพร่ใน ปี ค.ศ. 1956 เกเบรียล อัลมอนด์ (Gabriel A. Almond) ผู้บุกเบิกผู้หนึ่งทางวิชารัฐศาสตร์สาขาพฤติกรรม (Behavioural) ได้ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจไว้ว่า "ระบบการเมืองทุก ๆ ระบบมีรากฐานอยู่ที่แนวทางอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นผลที่การฝึกอบรมมีต่อการแสดงออกทางการเมือง" ข้อสังเกตุที่สำคัญนี้มีเนื้อหาที่เป็นแก่นว่า "ระบบ" การเมืองแต่ละระบบนั้นอันที่จริงแล้วมิได้เป็นผลิตผลของสิ่งที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น กฎหมาย รัฐธรรมนูญ หรือคำสั่งของผู้ปกครองเท่ากับเป็นภาพสะท้อนของสิ่งที่อยู่ลึกลงไปกว่า อันได้แก่วัฒนธรรม จารีตประเพณี และความรู้สึกนึกคิดของคนในประเทศนั้น สิ่งที่เป็นผลิตผลรวมของพลังดังกล่าวนั้น Almond ขนานนามให้ว่า "วัฒนธรรมการเมือง" เพื่อที่จะชี้ให้เห็นสิ่งที่เรียกว่า วัฒนธรรมการเมืองให้เห็นเด่นชัดขึ้น Almond ได้ยกตัวอย่างว่า อังกฤษกับอเมริกาเป็นประเทศที่มีวัฒนธรรมการเมืองอย่างเดียวกัน แต่มีระบบการเมืองแตกต่างกันในขณะที่หลายประเทศในยุโรปมีระบบการเมืองอย่างเดียวกัน แต่มีวัฒนธรรมการเมืองต่างกัน Almond ชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมการเมืองแบบอังกฤษ-อเมริกาช่วยเอื้อต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย

ในหนังสือชื่อ "Comparative Politics : A Developmental Approach" ซึ่งพิมพ์เมื่อ 10 ปีหลังจากที่ Almond ได้เอ่ยถึงวัฒนธรรมทางการเมืองไว้ Almond และ Powell ได้แยกแยะคำว่า Political Culture นี้ให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเสนอว่า วัฒนธรรมการเมืองนั้นเป็นความรู้สึกหรือการอบรมที่คนแต่ละคนได้รับ ซึ่งจะทำให้การกระทำของคนแต่ละคนนั้นมีความหมาย แต่เป็นส่วนของปรากฏการณ์ที่ "เห็นได้ไม่ชัด" (Subjective Realm) ประกอบด้วย 1. Cognitive Orientations ได้แก่ ความรู้ถึงวัตถุทางการเมือง และความเชื่อทางการเมือง (ไม่ว่าจะเป็นความรู้ที่ถูกต้องหรือเปล่า) 2. Affective Orientations อันได้แก่ความรู้สึกต่าง ๆ ที่มีต่อวัตถุหรือองค์กรการเมืองทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นความรู้สึกที่มีต่อส่วนรวม ความรู้สึกเป็นคนแปลกหน้า ความรู้สึกไม่สนใจใยดีต่อระบบหรือองค์กรการเมืองนั้น ๆ แล้ว 3. Evaluative Orientations ได้แก่ ความคิดเห็นต่าง ๆ ที่มีต่อวัตถุทางการเมือง ซึ่งโดยทั่วไปแล้วมักจะเป็นการเอาค่านิยมเข้าวัดวัตถุทางการเมืองหรือเหตุการณ์ทางการเมืองใด ๆ หมายความว่าในที่สุดแล้วการศึกษา "ระบบการเมือง" น่าจะหันมาให้ความสนใจตัวบุคคลแต่ละคนมากขึ้น หากเราสามารถเข้าใจ ความรู้ (C.O.) ความรู้สึก (A.O.) และความเห็น (E.O.) ที่มนุษย์ในระบบการเมืองใดมีต่อระบบการเมืองนั้นแล้ว เราก็จะสามารถเข้าถึงการเมืองในประเทศนั้นได้ใกล้เคียงความจริงที่สุด การตีความคำว่า "ระบบการเมือง" ในความหมายนี้จึงเป็นการตีความที่กว้างขวาง คือรวมเอาสิ่งที่เราเคยเข้าใจว่าเป็นระบบการเมืองในสมัยก่อน ๆ เช่น การเลือกตั้ง การออกกฎหมาย การบังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย อุดมการทางการเมือง ฯลฯ อีกทั้งรูปแบบและโครงสร้างทางการเมืองต่าง ๆ รวมไปจนถึงความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ นิสัยของประชากร

ของประเทศนั้นเข้าไว้ในความหมายของ "ระบบการเมือง" ด้วย การตีความหมายกว้างและการให้วิธีการศึกษาเชิงวัฒนธรรมทางการเมือง เพื่อวิเคราะห์การเมืองระบบต่าง ๆ นี้ ลูเซียน พาย (Lucian Pye) กล่าวว่า เป็นผลดีที่ทำให้เราสามารถศึกษาเอกชนแต่ละคน และสังคมทั่วไปได้ในเวลาเดียวกัน "เป็นการเชื่อมการศึกษาจิตวิทยาของบุคคลแต่ละคนกับการศึกษากลุ่มคนส่วนใหญ่ทั้งหมด" หรืออาจจะกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมการเมืองเป็นการเข้าถึงที่ "ดูผลของประวัติศาสตร์ของกลุ่มคนร่วมกับประวัติชีวิตของคนแต่ละคน" เป็นการศึกษา "ระบบการเมืองทั้งหมดโดยไม่ต้องเสียประโยชน์ของความเข้าใจจิตวิทยาของเอกบุคคล" หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งผู้สนับสนุนการศึกษาเชิงวัฒนธรรมทางการเมืองเชื่อว่า จะสามารถศึกษาระบบการเมืองและกิจกรรมทางการเมืองได้แจ่มชัดและใกล้เคียงความจริงได้โดยกรรมวิธีนี้ยิ่งกว่ากรรมวิธีอื่น ๆ ที่แล้วมา เพราะจะสามารถทำให้เข้าใจถึง "ระบบทั้งหมด" (Total System) ไม่ใช่ส่วนหนึ่งส่วนใดของระบบการเมืองหรือเพียงพื้นผิวของระบบเท่านั้น

เมื่อเป็นดังนี้การที่จะเข้าใจวัฒนธรรมการเมืองของประเทศหนึ่งประเทศใด จึงจำเป็นต้องศึกษาหาความเป็นมาของประเทศ รวมทั้งความเป็นมาของบุคคลภายในประเทศศึกษาถึงค่านิยมของบุคคล ความเชื่อ ความเข้าใจในสิ่งแวดล้อม ทัศนคติ ซึ่งแสดงออกและไม่แสดงออก ความรู้สึกที่มีต่อเพื่อนมนุษย์และเพื่อนร่วมชาติ ความสำเนียกในความเป็นชาติ (หรือการขาดความรู้สึกดังกล่าว) และปฏิกิริยาทั้งทางอารมณ์ และปฏิกิริยาอื่น ๆ ของบุคคลที่มีต่อเหตุการณ์หรือการกระทำใด ๆ ฯลฯ หมายความว่าจุดแห่งความสนใจส่วนหนึ่งจะมาอยู่ที่กระบวนการศึกษา และกระบวนการสร้างค่านิยมและทัศนโลก (World View) ของบุคคลตั้งแต่แรกเกิดอันได้แก่ระดับครอบครัว รมทั้งการศึกษาในระดับเพื่อนเล่นและโรงเรียน มหาวิทยาลัย ไปจนถึงการได้รับความรู้ทางการเมืองหรือที่เรียกว่า Political Socialization มหาวิทยาลัย ไปจนถึงการได้รับความรู้ทางการเมืองหรือที่เรียกว่า Political Socialization ในสังคมด้วย "กระบวนการเรียนรู้" หรือ socialization Process นี้อาจกล่าวโดยย่อว่ามี 5 ขั้น ขั้นแรกคือขั้นมูลฐาน เป็นช่วงตอนที่ทารกได้รับการฝึกฝนให้เป็นสมาชิกของสังคม ซึ่งเป็นตอนที่เด็กจะเรียนรู้ทัศนคติ ค่านิยม ความชำนิชำนาญ ความสัมพันธ์ของบทบาทต่าง ๆ ของบุคคล ความรู้ทั่วไปและสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็น ซึ่งคนในสังคมนั้นจะต้องเรียนรู้ ขั้นที่ 2 คือขั้นที่ก่อให้เกิดบุคลิกภาพของบุคคลอันเป็นขั้นที่ประสบการณ์ต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อจิตใต้สำนึก ซึ่งจะเป็นผู้กำหนดบุคลิกภาพมูลฐานของบุคคลคนหนึ่งคนใดตอนนี้บุคคลจะมีความสำนึกว่าตัวเป็นส่วนหนึ่งของสังคม หรือที่เรียกว่ามี Identity พร้อมบูรณ์ด้วยอวัยวะทางจิตวิทยาอื่น ๆ เช่น การระบายออกซึ่งอารมณ์ ความรู้ซึ่งฝังอยู่ในความทรงจำ ความเข้าใจต่าง ๆ เป็นต้น ขั้นตอนต่อไปจะเป็นขั้นที่บุคคลได้รับการเรียนรู้ทางการเมือง (Political Socialization) อันเป็นช่วงตอนที่บุคคลเริ่มมีความรู้ถึงโลกการเมืองรอบ ๆ ตัวเขา และได้รู้ ได้มีทัศนะ และเข้าใจถึงเหตุการณ์

ทางการเมืองต่าง ๆ ขั้นสุดท้ายเป็นขั้นที่บุคคลผ่านจากการเป็นสมาชิกการเมือง ที่ไม่ได้มีกิจกรรม (Passive) มาเป็นผู้ที่เข้าร่วมมีบทบาททางการเมือง ขั้นนี้เรียกว่า "Political Recruitment Process" ในตอนนี้แหละที่คน ๆ นั้นจะมีความเข้าใจการเมืองลึกซึ้งขึ้น และจะมีทัศนคติทางการเมือง หรือที่เรียกว่า "บุคลิกทางการเมือง" ชัดเจนและถาวรกว่าเดิม คน ๆ นั้นอาจจะเป็นนักการเมืองผู้บริหารพรรคการเมือง หรือผู้พิพากษาก็แล้วแต่

นักวิชาการผู้บุกเบิกในเรื่องจิตวิทยาการเรียนรู้ คือ ฟรอยด์ (Freud) และที่สำคัญคือ เอริคสัน (Erik Erikson) เจ้าของนิยาม "Identity Crisis" สาระสำคัญของปรากฏการณ์ที่เรียกว่า Identity Crisis มีว่า ในกระบวนการเรียนรู้ของบุคคลนั้น บุคคลมักจะประสบปัญหาที่ว่าตนเองเกิดความว้าวุ่น ไม่แน่ใจใน Identity หรือ "บุคลิก" ของตน ระยะช่วงตอนของ Socialization Stages ต่าง ๆ ความว้าวุ่นนี้เกิดจากการได้รับอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่ไม่เคยประสบมาก่อนบ้าง เกิดจากการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันของเหตุการณ์ภายในหรือนอกประเทศ หรือของธรรมชาติบ้าง ซึ่งผลรวมของ Identity Crisis ของบุคคลมักจะแสดงออกให้เห็นในวัฒนธรรมการเมืองของชาติ หรือกระทบต่อ "หัวใจการเมือง" (National Polity) ร่วมกันของชาติ ตัวอย่างเช่นประเทศที่เคยผ่านความเป็นเมืองขึ้นมาแล้ว มักจะมีความรู้สึกทางการเมืองที่คล้ายคลึงกัน อย่างน้อยก็ในส่วนที่เกี่ยวกับความเป็นชาตินิยม ซึ่งจะมีลักษณะไม่ใคร่เหมือนกับชาติที่ไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้นหลายประการดังนี้เป็นต้น ยิ่งในประเทศซึ่งอยู่ในระหว่างพัฒนาหรือที่เรียกโดยทั่วไปว่า "สังคมจารีตประเพณีดั้งเดิม" (Traditional Society) ด้วยแล้วปัญหาของ Identity Crisis มักจะมีมากโดยเฉพาะในหมู่ผู้นำประเทศซึ่งมักจะต้องเข้ามารับภาระหน้าที่โดยที่ไม่เคยมีประสบการณ์หรือความชำนิชำนาญมาก่อน ต้องเริ่มพะวงถึงสิ่งที่เรียกว่า "อำนาจ" "ฐานะ" "ความได้เปรียบเสีย เปรียบ" ฯลฯ ต้องเริ่มสำเหนียกถึงความเป็น "คนสมัยใหม่" (Modern Man) ของตนในประเทศที่ยังเป็นสังคมดั้งเดิม ซึ่งกำลังพยายามเป็นสังคมสมัยใหม่ ความรู้สึกไม่แน่ใจในฐานะของตน ของความรับผิดชอบ ของอนาคตต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้ชนชั้นนำหรือที่เรียกว่า Elites ของประเทศดังกล่าว ต้องประสบปัญหาของความว้าวุ้นหรือ Identity Crisis Pye ตั้งข้อสังเกตว่า "คนในประเทศซึ่งเคยผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองซึ่งจัดให้โดยประเทศเมืองแม่มักกลายเป็นคนไร้สมรรถภาพและโง่เขลาทันทีที่โลกซึ่งได้รับการจัดให้เป็นระเบียบโดยเมืองแม่ต้องพังทลายไป" แสดงให้เห็นว่าการเป็นนายตนเองการมีความสามารถที่จะควบคุมอนาคตของตนเองให้ได้นั้น ไม่ใช่ความสามารถที่จะสร้างให้เกิดขึ้นได้ง่าย ๆ ประเทศที่เคยเป็นนายตนเองมานานอย่างไทย จึงมักจะไม่ค่อยระแวงถึงปัญหาดังกล่าว ซึ่งอาจเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ไทยไม่เข้าใจเหตุการณ์ภายในและภายนอกของประเทศเพื่อนบ้านได้ดีเท่าที่ควร

ขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการเรียนรู้ จะมีอิทธิพลต่อค่านิยม ทัศนคติ ความรู้ หรือที่เรียกทั่ว ๆ ไปว่า "โครงสร้างบุคลิกภาพมูลฐาน" (Basic Personality Structure) มากน้อยตื้นลึกไม่เท่ากัน บางครั้งการอบรมในระดับครอบครัวอาจจะมีอิทธิพลมากกว่าระดับเพื่อนฝูงและสถาบันที่เป็นทางการ เช่น โรงเรียน และมหาวิทยาลัย แต่บางครั้งการอบรมในระดับปลายจะมีอิทธิพลมากกว่า มีบ่อยครั้งที่ค่านิยมในการเรียนรู้ในขั้นต่าง ๆ ขัดกันอย่างเห็นได้ชัด บางครั้งผลของการเรียนรู้เป็นไปในลักษณะผิวเผิน เช่น ซิดนี่ เวอร์บา (Sidney Verba) พบว่าหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศเยอรมนีได้พยายามเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้แบบดั้งเดิม (ซึ่งพ่อมีอำนาจเด็ดขาด) มาเป็นแบบประชาธิปไตย และพยายามสอนวิธีการปกครองให้แก่นักเรียนในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย แต่ปรากฏว่าเด็กรู้โครงร่างของรัฐบาลแต่เพียงผิวเผินเท่านั้น ที่เป็นดังนี้อาจเป็นเพราะพื้นเพดั้งเดิมของประเทศมีลักษณะขัดกับประชาธิปไตย การ "สร้างวัฒนธรรมการเมืองใหม่" จึงเป็นไปโดยยากและแสดงให้เห็นว่า "ระบบการศึกษาที่เป็นแบบเป็นแผนเป็นเพียงตัวแทน (Agency) และ กระบวนการ (Process) เดียวในบรรดาตัวแทนและกระบวนการทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับการสร้างวัฒนธรรมการเมือง....." ในประเทศระหว่างพัฒนา ปัญหาที่เอ่ยถึงนี้มักเป็นปัญหาใหญ่ กล่าวคือระบบการศึกษา ซึ่งพยายามจะสร้างวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยขึ้นในสังคม จารีตประเพณีมักจะล้มเหลวเพราะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของคน สู้ Agent of Socialization อื่น ๆ เช่น พ่อ แม่ ไม่ได้ บางครั้งระบบการศึกษาแบบตะวันตกผลิตผู้นำในสังคมที่ต้องประสบ Identity Crisis เพราะไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับระบบสังคมประเภทดั้งเดิมได้ ในบางแห่งซึ่งใช้ระบบเบ็ดเสร็จ เช่น สังคมคอมมิวนิสต์ กระบวนการเรียนรู้มักมีประสิทธิภาพเพราะใช้การบังคับ เกลี้ยกล่อม และชักจูง มีการป้องกันมิให้อิทธิพลของความคิดฝ่ายตรงกันข้ามแทรกซึมเข้าในสังคมตน และใช้วิธีการ "ล้างระบบการเรียนรู้เดิม" หรือ De-socialization ก่อนที่จะให้เรียนรู้วิธีการของมาร์กซิสม์ ประเทศประชาธิปไตยซึ่งเป็นสังคมเปิดและใช้วิธีการเกลี้ยกล่อมเพียงอย่างเดียว จึงมักจะเสียเปรียบ สำหรับปัญหาการสร้างวัฒนธรรมการเมืองที่เหมาะกับประชาธิปไตยนั้น Coleman ตั้งข้อสังเกตว่า "เราไม่อาจจะหาความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการปกครองแบบประชาธิปไตยได้แน่นอน เพราะว่าที่สำคัญก็คืออิทธิพลในการสร้างค่านิยมทางการเมืองมีมากจากหลายทาง และถึงแม้ว่าการศึกษาจะสามารถทำให้มีริ้วรอย (หรือเชื้อ) ของความเป็นประชาธิปไตยไว้บ้างก็ตาม ริ้วรอยนี้ก็อาจจะถูกลบเลือนไปเสียได้ด้วยประสบการณ์ในการเรียนรู้อย่างอื่น" กล่าวโดยสรุปก็คือ วัฒนธรรมทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นแบบเกื้อกูลลัทธิประชาธิปไตย หรือสนับสนุนระบบเบ็ดเสร็จ (Totalitarianism) หรือเป็นแบบดั้งเดิม เป็นผลิตผลของกระบวนการเรียนรู้หลายระดับ และจากหลายองค์การ แต่ส่วนที่ว่าองค์กร (Agent) ใดและระดับใด จะมีอิทธิพลมากกว่ากันนั้น ต้องแล้วแต่ประวัติความเป็นมาของชาติหรือเผ่าชนนั้น ความยาวนานของ

ระบบและค่านิยมที่ใช้กันมา ความต่อเนื่อง (Continuity) หรือการขาดตอน (Disruption) ของความเป็นชาติ ประสิทธิภาพของระบบการศึกษา รวมทั้งสภาพภูมิศาสตร์และการติดต่อสื่อสารภายในชาติ ระบบครอบครัวและการอบรมบุตร รวมทั้งอิทธิพลภายนอกที่มีผลต่อสังคมนั้น ๆ ด้วย การศึกษาเชิงวัฒนธรรมการเมือง จึงเป็นวิธีการซึ่งค่อนข้างจะยุ่งยาก

"วัฒนธรรมการเมือง" มีความหมายแตกต่างจากคำว่า "วัฒนธรรม" ที่ใช้ในวิชาสังคมมานุษยวิทยาอยู่บางประการ กล่าวคือ วัฒนธรรมการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรมทั้งหมด หรืออีกนัยหนึ่งได้แก่ความเชื่อทางการเมือง เช่น เชื่อว่าผู้นำที่ดีควรมีลักษณะอย่างไร ระบบการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกอยู่เป็นประชาธิปไตยหรือไม่ รวมทั้งความรู้ทางการเมือง และค่านิยมทางการเมือง ซึ่ง ความเชื่อ ความรู้ และค่านิยม (หรือความรู้สึก) ดังกล่าวนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งหรือด้านหนึ่งของ ความเชื่อ ความรู้ และค่านิยมในเรื่องต่าง ๆ โดยทั่วไปของบุคคลในสังคมนั้น ๆ นอกจากนั้นแล้ว ในขณะเดียวกันค่านิยมทั่วไปหรือที่เรียกว่า "ค่านิยมมูลฐาน" (Basic Value Patterns of a Culture) ซึ่งถึงแม้จะไม่มีลักษณะเน้นถึงเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ทางการเมืองโดยเฉพาะ ก็อาจจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อการสร้างแบบแผนของวัฒนธรรมทางการเมืองได้ Verba ยกตัวอย่างว่า ในสังคมที่มีทัศนะต่อธรรมชาติเป็นแบบ Fatalism คือ ยอมแพ้หรือเห็นว่าหลีกเลี่ยงไม่ได้ คนในสังคมนั้นก็มักจะมีทัศนะต่อผู้ปกครองหรือรัฐบาลในทำนองเดียวกันกล่าวคือ อาจเห็นว่ารัฐบาลที่เลวก็เหมือนกับภัยธรรมชาติอื่น ๆ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหวซึ่งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ หรือในทำนองตรงกันข้ามกัน หากทัศนะของบุคคลที่มีต่อธรรมชาติ เป็นแบบพยายามเอาชนะสิ่งแวดล้อม พยายามหาทางควบคุมสิ่งแวดล้อมแล้ววัฒนธรรมการเมืองของสังคมนั้นก็น่าจะเป็นแบบพยายามหาทางควบคุมการปฏิบัติงานของรัฐบาลยิ่งกว่าจะอยู่เฉย ๆ ดังนี้เป็นต้น สิ่งที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ นอกจากวัฒนธรรมการเมืองจะมีความใกล้ชิดแนบแน่น และเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมพื้นฐานของสังคมนั้น และต้องมีการวิเคราะห์แยกแยะออกมาจึงจะแลเห็นได้แล้ว วัฒนธรรมการเมืองน่าจะต้องเป็นความเชื่อ ความรู้ หรือความรู้สึกทางการเมืองของกลุ่มชนที่มีลักษณะที่เป็นแบบแผนอย่างเดียวหรือคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ความรู้สึกหรือความเชื่อของคนบางคนที่มีลักษณะผิดแผกไปจากคนอื่น ๆ ในสังคนหรือเผ่าชนนั้น ไม่น่าจะถือว่าเป็นวัฒนธรรมการเมืองในความหมายที่กำลังพูดถึงนี้ แต่น่าจะเป็นทัศนะส่วนบุคคลของแต่ละคน แต่อย่างไรก็ตามที มิได้หมายความว่า ความเชื่อของคนกลุ่มน้อย เช่น ของกลุ่มชนชั้นนำหรือผู้ปกครองจะไม่มีความหมาย ความจริงแล้วเราอาจจะแยกวัฒนธรรมการเมองออกได้เป็น 2 ระดับอย่างน้อยที่สุด คือ ในระดับผู้ปกครอง และในระดับผู้ถูกปกครอง ซึ่งไม่จำเป็นที่จะต้องมีลักษณะเหมือนกันเสมอไป

4. วัฒนธรรมการเมืองไทยกับการพัฒนาประชาธิปไตย

วัฒนธรรมการเมืองไทยซึ่งตั้งอยู่บน 2 ขาหยั่ง "อิสระนิยม-อำนาจนิยม" ก่อให้เกิดปัญหาทางการพัฒนาประเทศอยู่หลายประการ 1. ประการแรกจะปรากฏว่า เมื่อใดที่พลังแห่งอำนาจขาดหายหรืออ่อนแรงไป ความเป็น "อิสระนิยม" จะเข้ามาแทนที่และมีอิทธิพลแรงอย่างเห็นได้ชัด เช่น สมัย พล ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นอธิบดีกรมตำรวจ การบังคับให้เป็นไปตามกฎจราจรเคร่งครัดและมีการลงโทษสูง ผู้ขับขี่ยวดยานในพระนครกลัวตำรวจ ไม่กล้าฝ่าฝืนกฎจราจรมากเช่นทุกวันนี้ ในยุคต่อมาการปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมายเฉื่อยชา และละเลย ผลคือปรากฏการณ์ซึ่งรถยนต์ชนคนตายบนทางม้าลาย ชนแล้วหนี และขับฝ่าไฟแดงเป็นกิจวัตรซึ่งเกิดขึ้นบ่อยครั้ง อนึ่ง จะปรากฏว่าการระดมสรรพกำลังในการพัฒนา ทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อผู้นำทางการเมืองมีความเด็ดขาด และไม่รั้งรอในการใช้อำนาจ ซึ่งตัวอย่างเห็นได้อย่างเด่นชัดในสมัยรัฐบาลจอมพลแปลกยุคก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 และในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แต่เมื่อการใช้อำนาจอย่างจริงจังเพื่อส่วนรวมจืดจางไป ความสามารถในการระดมสรรพกำลังจะตกต่ำ การปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ทำได้ลำบาก ผู้ฝ่าฝืนกฎหมายมีจำนวนมากขึ้นอย่างรวดเร็ว และระบบการเมืองเริ่มประสบปัญหาของการขาดเป้าหมาย มีความขัดแย้งมากขึ้น และขาดการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์แวดล้อม เป็นต้น ปัญหาดังกล่าวนี้เป็นปัญหาของรัฐบาลพลเรือนเช่นเดียวกับรัฐบาลทหาร กล่าวคือ รัฐบาลทหารที่ไม่สามารถสนองตอบต่อ "อำนาจนิยม" ก็เคยมีมาหลายครั้งในประวัติศาสตร์ไทยและในทำนองเดียวกัน รัฐบาลพลเรือนที่สามารถใช้อำนาจอย่างเด็ดขาดและจริงจัง โดยวิถีทางรัฐธรรมนูญและกฎหมายก็น่าจะประสบความสำเร็จในสายตาของคนไทยที่ยังมีลักษณะอำนาจนิยมทั้งหลายได้ด้วย เหตุฉะนั้น ข้อกล่าวอ้างที่ว่า ทหารสามารถปกครองประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงมาจากสาเหตุใหญ่ที่ว่า ทหารบางคนประสบความสำเร็จเพราะเข้าใจความสำคัญของอำนาจนิยม ซึ่งทหารที่ไม่เข้าใจวัฒนธรรมการเมืองดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จ แต่ไม่ได้หมายความว่าทหารทุกคน (หรือทุกรัฐบาลทหาร) จะประสบความสำเร็จ ความสำเร็จในที่นี้หมายถึงความสามารถที่จะระดมสรรพกำลังและก่อให้เกิดการพัฒนาประเทศในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการศึกษา เป็นต้น

แต่สำหรับความพยายามสร้างการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทยนั้น กล่าวโดยทั่วไป ประชาธิปไตยจะสามารถหยั่งรากและเจริญงอกงามในประเทศที่มีวัฒนธรรมการเมืองที่มีลักษณะสายกลางระหว่างอิสระนิยมกับอำนาจนิยม หรืออีกนัยหนึ่งความรักเสรีภาพจะต้องตามติดมากับความรู้สึกในเรื่องหน้าที่ที่มีต่อกัน โดยเฉพาะในระดับที่สูงกว่าส่วนตัว (ญี่ปุ่นมี แต่จีนดั้งเดิมไม่มี) ความรักอิสรภาพที่มากเกินไปไม่ก่อให้เกิดความผูกพันและความรับผิดชอบดังกล่าว การก่อตัวเป็นองค์การทางสังคมและการเมืองโดยที่แต่ละคนมี

บทบาทหน้าที่ในองค์การนั้นจึงเป็นไปไม่ได้ จะเห็นได้ว่าในประเทศไทยการรวมตัวเป็นพรคการเมืองก็ดี เป็นสมาคมองค์การก็ดี มักจะมีลักษณะชั่วคราวและไม่มีประสิทธิภาพ ในขณะที่การรวมเป็นองค์การหรือสมาคมแบบจีนมักจะเป็นในระดับญาติมิตร ซึ่งแม้จะมั่นคงและมีพลัง แต่ก็ขาดความรู้สึกที่เห็นต่อส่วนรวม หรือที่เรียกว่ามีความผูกพันระดับชาติ จีนในอดีตจึงประสบอุปสรรคในเรื่องประชาธิปไตยไม่แพ้ไทย ปัญหาเรื่องความไม่สามารถรวมตัวเป็นกลุ่มก้อนเป็นองค์การ สถาบัน ของคนไทยนี้ได้มีผู้ให้อรรถาธิบายไว้ไม่น้อย ผู้เขียนจึงไม่ขอกล่าวโดยละเอียดในที่นี้ เพียงแต่ชี้ให้เห็นว่าเป็นผลของการมีวัฒนธรรมการเมืองแบบไม่เป็นสายกลาง และด้วยเหตุที่ว่าอิสรนิยมเป็นเหตุที่คนไม่มารวมกันเป็นกลุ่มก้อนถาวรโดยใจสมัคร แต่ความจำเป็นที่จะต้องตั้งกลุ่มหรือองค์การมีอยู่เสมอ ผู้นำที่เข้มแข็งจึงหันเข้าใช้วิธีการของอำนาจนิยม เช่น ออกกฎหมายหรือคำสั่ง แต่การรวมกลุ่มแบบหลังนี้ก็ทำได้ชั่วคราวเท่านั้น เพราะกลุ่มผู้นำก็รวมกันเป็นปึกแผ่นไม่ใคร่ได้เช่นกัน หรือมิฉะนั้นเมื่อสิ้นผู้นำที่เข้มแข็งแล้ว กลุ่มหรือพรรคหรือองค์การก็สลายตัวไป เพราะไม่มีความผูกพันของสมาชิกเป็นพลังทดแทนอำนาจนิยมของผู้นำ จะเห็นได้จากตัวอย่างหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เช่น การสลายตัวของ "คณะผู้ก่อการ" "คณะรัฐประหาร" และพรรคเสรีมนังคศิลา เป็นต้น ปัญหาการรวมกลุ่มกันไม่ติดของผู้นำ นำไปสู่การขาดความรับผิดชอบร่วมกันในระดับคณะรัฐมนตรี ซึ่งมีมาทุกยุคทุกสมัย บางทีรัฐมนตรีกลับขัดแย้งโจมตีกันเองต่อหน้าสาธารณชน แม้ว่าความพยายามที่แล้วมาต้องการให้มีความ "สามัคคี" โดยต้องประชุมคณะรัฐมนตรีเต็มคณะทุกครั้ง ทั้ง ๆ ที่ไม่เกิดผลดีทางการบริหาร การขาดความสำนึกในเรื่องรับผิดชอบร่วมกันนี้ ไม่ใช่มีแต่เพียงระดับคณะรัฐมนตรีเท่านั้น แต่จะปรากฏมีในพรรคการเมืองทั้งของฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้านแทบทุกพรรค

ปัญหาต่อไปของอุปสรรคประชาธิปไตยของวัฒนธรรมการเมืองไทยแบบอำนาจนิยมก็คือ ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม กล่าวคือ แม้ว่าพุทธศาสนาจะถือว่ามนุษย์ทุกคนเมื่อเกิดแล้ว จะต้องแก่ เจ็บ และตาย ในที่สุด ไม่มีใครอยู่เหนือ "ความอนิจจัง" ได้ ไม่ว่าจะเป็นผู้ดีหรือไพร่ก็ตาม ในทางสังคม ไทยเป็นสังคมฐานะนิยม แม้จะไม่ใช่สังคมชนชั้นอย่างในยุโรปและอเมริกา สังคมฐานะนิยมแบ่งคนออกเป็นประเภท แล้วแต่ตำแหน่ง ความมั่งคั่ง ความรู้และอายุ การไหว้สูงไหว้ต่ำ (หรือพยักหน้าเฉย ๆ โดยไม่รับไหว้) แสดงให้เห็นถึงฐานะของแต่ละคน ในประเทศไทยในทางการเมือง บุคคลบางประเภทถือตัวว่ามีฐานะทางสังคมสูงกว่าคนอื่น และต้องเป็น "ผู้นำตามธรรมชาติ" (Natural Leader) เช่น ทหารหรือข้าราชการประจำ เป็นต้น แม้แต่วัดวาอาราม และรวมไปถึงพรรคการเมืองในสังคมปัจจุบันก็มีฐานะไม่เท่ากัน เช่นวัดจะมีอารามชั้นเอก โท ตรี เป็น "วิหาร" หรือ "มหาวิหาร" ฯลฯ และเมืองต่าง ๆ ในอดีตก็มีฐานะผิดกัน พรรคการเมืองในปัจจุบันก็มีนานาฐานะ และพรรคการเมืองรัฐบาลมักจะมีฐานะสูงสุด พรรคฝ่ายค้านด้อยลงไปถึงพรรคแบ่งฐานะในสังคมไทยนี้ ฝรั่งได้พูด

ไว้มาก บางครั้งก็อ้างอิงถึงความแตกต่างกันทาง "บุญกรรม" ในทัศนะของคนไทยว่า เป็นเครื่องบ่งฐานะหรือเหตุผลของการที่คนไทยเชื่อในความแตกต่างของฐานะ ซึ่งแน่นอนอย่างยิ่ง การแบ่งคนเป็นฐานะนี้ เป็นปัญหาในการพัฒนาประชาธิปไตย ซึ่งแน่นอนอย่างยิ่ง การแบ่งคนเป็นฐานะนี้ เป็นปัญหาในการพัฒนาประชาธิปไตย เพราะ ประชาธิปไตยเป็นการนำไปสู่ระบบที่มีสิทธิที่เสมอกันในทางกฎหมาย ซึ่งกล่าวแล้วในบทต้น อย่างไรก็ดีความแตกต่างทางฐานะนี้ ความจริงมีรากฐานจึงพยายามสร้างวิธีการให้รัฐบาลในขณะนั้นอยู่ในอำนาจได้ตลอดกาล ภายใต้คำขวัญ "เสถียรภาพ" การเปลี่ยนผู้ปกครองและการให้ผู้ปกครองขอความยินยอมจากปวงชนจึงทำไม่ได้โดยสันติวิธี ประเทศใดที่มีวัฒนธรรมการเมืองดังกล่าว ย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองให้มีประสิทธิภาพอย่างค่อยเป็นค่อยไปได้ยากมาก วัฒนธรรมการเมือง "อำนาจนิยม" ซึ่งก่อให้เกิดระบบผูกขาดนี้ไม่ใช่เพิ่งมีมาหลังปี 2475 แต่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตสังคมไทยมาช้านานแล้วอย่างน้อยที่สุดตั้งแต่ สมัยอยุธยา ดังจะเห็นได้จากทัศนะของนักประวัติศาสตร์ผู้หนึ่ง ซึ่งเขียนไว้ว่า

> ".....ขุนนางใดที่ออกจากราชการ มิได้สูญเสียแต่ตำแหน่งเท่านั้น แต่ต้องสูญเสียศักดินา ยศ บรรดาศักดิ์ และราชทินนามด้วย.....ด้วยเหตุที่การออกจากราชการนั้นทำให้ขุนนางต้องสูญเสียทุกอย่างที่ตนเห็นว่าเป็นความดีความเจริญ ผลที่เกิดขึ้นก็จะต้องเป็นธรรมดา คือไม่มีขุนนางผู้ใดที่ต้องการจะออกจากตำแหน่ง ส่วนมากก็พยายามอยู่ในตำแหน่งต่อไปจนกว่าจะสิ้นอายุตน จะออกก็เมื่อถูกถอด ผลทางใจเช่นนี้ตกแก่ขุนนางทั่วไป ในปัจจุบันนี้ถึงแม้ว่ากรุงศรีอยุธยาจะได้เสียไปเป็นเวลา 200 ปี สังคมก็ได้เปลี่ยนไปแล้วอย่างที่เปรียบกันไม่ได้ ตลอดจนระเบียบราชการต่าง ๆ ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปแล้วอย่างสิ้นเชิง แต่ถึงอย่างนั้น สภาพจิตใจของขุนนางไทยในสายปัจจุบันก็ดูเหมือนจะยังอยู่ในระดับเดียวกับสมัยอยุธยานั่นเอง"

ปัญหาประการต่อไปของการพัฒนาประชาธิปไตยก็คือ การขาดอุดมการ และการนิยมผู้นำที่มีบารมี ทั้งสองอย่างมีความเกี่ยวข้องกันอยู่ และเป็นผลจากวัฒนธรรมการเมืองแบบอิสระ-อำนาจนิยม ซึ่งเป็นความรู้สึกหรือธรรมชาติที่ขัดกัน แต่สามารถแฝงอยู่ในสิ่งเดียวกันได้ จะเห็นได้ว่าอิสรนิยมเป็นตัวการที่ทำให้คนไทยรวมกันเป็นกลุ่มก้อนเป็นองค์การไม่ค่อยได้ เมื่อเป็นกลุ่มเป็นคณะไม่ได้ก็ย่อมไม่อาจก่อให้เกิดความคิดของกลุ่มหรือคณะที่เราเรียกว่า "อุดมการ" ได้ ส่วนมากจะเป็นความคิดเห็นที่เรียกว่า ทัศนะส่วนตัวของแต่ละคน ไม่ใช่ความคิดของกลุ่มที่ได้มีการตกลงกันมาก่อน หรือเห็นด้วยกัน อนึ่งการปรึกษาหารือกันในระบบสังคมไทยไม่ค่อยมี และการแลกเปลี่ยนทัศนะกันก็มักจะมีน้อยสิ่งที่เป็นความคิดใหม่ ๆ จึงไม่ค่อยเกิด เมื่อเกิดแล้วก็ไม่มีการถ่ายทอด (คนไทยไม่ใช่นักอ่าน นักเขียน ไม่รักประวัติศาสตร์

เหมือนหลายชาติ) นอกจากจะเป็นความคิดที่ชาติอื่นยอมรับแล้วว่าสำคัญ เช่นความคิดทางพุทธศาสนา ซึ่งเมื่อไทยรับมาแล้วอย่างไรก็เป็นอย่างนั้นไม่ใคร่มีใครคิดโต้แย้ง หาจุดอ่อนจุดแข็ง หรือตีความให้มีความหมายลึกซึ้งหรือแตกต่างออกไปจากของเดิมเท่าใดนัก นอกจากพร่ำพรรณากันมาเป็นทอด ๆ ว่าดี ว่างาม ว่าลึกซึ้ง โดยไม่สามารถอธิบายให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ว่า ดีอย่างไร งามอย่างไร และลึกซึ้งแค่ไหน เมื่อเป็นดังนี้ความสามารถที่จะให้ได้มาซึ่งสิ่งที่นอกเหนือจากของเดิมในชีวิตจึงมีน้อยและช้ำซาก วัฒนธรรมส่วนมากที่ไทยมีอยู่ในปัจจุบันได้รับมาจากความคิดของชนชาติอื่นแทบทั้งสิ้น แต่ไทยก็มีความอัจฉริยะนำมาทำให้ดูเสมือนเห็นของใหม่และเข้ากับความเป็นอยู่ของไทยได้ แม้กระนั้นถ้าพิจารณาดูให้ถ่องแท้แล้วจะเห็นได้ว่าสิ่งที่เป็น Original ไม่มี (คำว่า Original จึงแปลเป็นภาษาไทยไม่ได้) ทั้งหมดที่กล่าวมานี้อาจจะเป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุที่ว่า ทำไมคนไทยจึงขาดอุดมการ หามีจุดมุ่งหมายเพื่อตำหนิอย่างใดไม่

สาเหตุที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือ อำนาจนิยมนั้นในทัศนะของคนไทยเป็นเรื่องของการ "ให้คุณให้โทษ" โดยแท้ ไม่ใช่อำนาจทางปัญญา หรืออำนาจแห่งความสัตย์ซื่อ ฯลฯ หมายความว่าอำนาจในสายตาของคนไทย เป็นเรื่องของกำลังที่แลเห็นได้ ซึ่งในสมัยโบราณมียอดสูงสุดอยู่ที่กษัตริย์ ซึ่งเป็นสมมติเทวราชไล่กันลงมาเป็นลำดับชั้น อาจรวมไปถึงเจ้าถิ่นซึ่งสามารถจะให้คุณและโทษ (ทางร่างกาย) ได้ด้วย เมื่อเป็นดังนี้คนไทยจึงเห็นความสำคัญของบุคคล โดยเฉพาะผู้ที่อาจทำให้ตนเจ็บปวดหรือเสียหายยิ่งกว่าผู้อื่นทั้งสิ้น ในทางการบริหารในปัจจุบัน "สังคมไทยเป็นสังคมที่มีการทำงานจากเบื้องบนประชาชนทั่วไปและข้าราชการผู้น้อยไม่มีโอกาสปฏิรูปงาน" และ "เราจะพบเห็นอยู่ทั่วไปว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้น้อยกับผู้ใหญ่ฝ่ายแรกเป็นฝ่ายที่เชื่อฟังและเกรงกลัวอยู่ตลอดเวลา ..... อำนาจในการออกคำสั่ง ความคิดความเห็นในสถาบันราชการจึงมักจะมาจากผู้ใหญ่ฝ่ายเดียว เปรียบเสมือนน้ำตก ซึ่งหมายความว่ากระแสน้ำตกไหลมาจากเบื้องบนมาสู่เบื้องล่างเท่านั้น" ระบบสังคมพันธภาพและค่านิยมที่ให้ความสำคัญแก่บุคคลนี้ ย่อมเป็นธรรมดาอยู่เองที่จะไม่ก่อให้เกิดอุดมการ ซึ่งเป็นค่านิยมที่ไม่ขึ้นกับบุคคลและเป็นสิ่งที่แลเห็นไม่ได้ จะเห็นได้ว่าเมื่อใดก็ตามที่เหตุผลหรืออุดมการต้องเผชิญหน้ากับบุคคลในประเทศไทย บุคคลจะเป็นฝ่ายมีชัยเสมอถ้าหากเขามีอำนาจ ไม่ว่าเขาผู้นั้นจะเป็นผู้ปกครองหรือเจ้านายในอดีต หรือเป็นนายพล ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในปัจจุบัน ประโยคที่เชิดชูและอธิบายถึงค่านิยมดังกล่าว โดยให้มีกลิ่นอายของความเป็นประชาธิปไตยอยู่บ้าง ก็คือ "นโยบายย่อมอยู่เหนือเหตุผล"

ลักษณะผู้นำ

แต่อะไรเล่าที่เป็นลักษณะของบุคคลที่มีอำนาจในวัฒนธรรมการเมืองไทย เพราะวัฒนธรรมการเมืองแต่ละแบบยกย่องบุคคลไม่เหมือนกัน บางวัฒนธรรมการเมือง คนจะเป็นผู้

นำเป็นที่ยอมรับของคนอื่นได้จะต้องเป็นคนซื่อ เสียสละ มีประสบการณ์ และมีประวัติความเป็นมาไม่ด่างพร้อย (อังกฤษ-อเมริกา) บางวัฒนธรรมชอบคนกล้า เด็ดขาด พูดจาโผงผาง (อาหรับ) บางวัฒนธรรมชอบคนขรึม รอบคอบ และเป็นผู้ใหญ่มีอายุ (ญี่ปุ่น) ผู้มีอำนาจควรแก่การเป็นผู้นำในค่านิยมของคนไทยอาจจะกล่าวได้ว่าเป็น "ผู้มีบารมี" ซึ่งมีลักษณะที่น่าสนใจอยู่หลายประการ ประการแรก ผู้มีบารมีมักจะได้แก่คนที่มีตำแหน่งหน้าที่ในราชการสูงหรือมีความใกล้ชิดกับผู้มีตำแหน่งหน้าที่สูง เช่น เป็นเพื่อนหรือคนสนิทของคนเหล่านั้น ประการที่สอง ผู้มีบารมีจะต้องมีบริวารมาก บริวารในที่นี้อาจจะได้แก่ญาติพี่น้อง ลูกศิษย์ หรือผู้ใต้บังคับบัญชา เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าบุคคลบางคนแม้จะมีตำแหน่งหน้าที่สูง แต่ไม่มีสมุนบริวารจะเป็นคนไร้บารมี หรือถ้ามีบ้างก็น้อยมาก และบุคคลบางคนอยู่ในฐานะที่จะมีบารมีได้มากโดยจากตำแหน่งหน้าที่ราชการ (หรือไม่ใช่ราชการ) ของคนเหล่านั้น เช่น ผู้บัญชาการกองทัพ อธิบดี ผู้จัดการ หรืออธิการบดีมหาวิทยาลัยเป็นต้น ประการที่สาม ผู้มีบารมีจะต้องเป็นต้นไม้ที่เป็น "ร่มเงาปกป้อง" บุคคลที่อยู่ใต้บังคับบัญชาและสมุนบริวารได้ นักวิชาการบางท่านมีทัศนะว่า แต่ก่อนมาการเป็นคนมีบารมีจะต้องเป็นบุคคลที่ช่วยเหลือเกื้อกูลคนอื่น ๆ ซึ่งเข้ามาขอความช่วยเหลือด้วย คือไม่เพียงแต่เป็นผู้พิทักษ์ปกป้องผลประโยชน์ของบริวารจากคนภายนอกและจากกันและกันเท่านั้น ด้วยเหตุฉะนั้นจะเห็นได้ว่านักเลงเจ้าถิ่นในสมัยก่อนและแม้ปัจจุบัน เป็นบุคคลที่มีบารมี เพราะสามารถให้การคุ้มครองและรักษาผลประโยชน์ของคนในละแวกนั้น ๆ ซึ่งแม้แต่รัฐบาลกลางก็ยอมรับอิทธิพลและบทบาทของบุคคลดังกล่าว เช่น ในการเก็บส่วนสาอากร และในการปกครองท้องถิ่นชนบทที่ห่างไกลเมืองหลวง ประการที่สี่ ผู้มีบารมีมักจะเป็นคนประเภท "Man of Action" คือเป็นผู้ทำ (มากกว่าพูด) กล่าวคือ จะต้องเป็นคนเข้าไปแก้ปัญหาในขณะที่คนอื่นอยู่เฉย ซึ่งบ่อยครั้งมักจะเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าซึ่งชาวบ้านหรือคนทั่วไปมองเห็นได้ แต่บางครั้งบุคคลประเภทนี้จะเป็น Innovator คือเป็นผู้คิดริเริ่มในด้านต่าง ๆ และมองถึงการแก้ปัญหาในอนาคตด้วย แต่ระหว่างนักพูดกับนักทำแล้ว คนไทยมักจะนิยมบุคคลประเภทหลังมากกว่า ประการสุดท้าย ผู้มีบารมีจะต้องเป็นคนโอบอ้อมอารีต่อบริวารและคนที่รู้จัก ซึ่งหมายความว่าบุคคลผู้นั้นจะต้องอยู่ในฐานะที่สามารถเลี้ยงดู แจกข้าวของ เงินทองแก่คนใกล้ชิดและผู้อื่นได้ ใครที่ไม่ทำเช่นนั้นมักจะถูกหาว่าเห็นแก่ตัว และไม่น่านับถือ สู้บุคคลประเภทแรกไม่ได้ ไม่ว่าบุคคลผู้นั้นจะมีวิธีหาสิ่งของเงินทองมาแจกจ่ายด้วยวิธีใดก็ตาม

จะเห็นได้ว่าคุณสมบัติของผู้นำบารมี หรือบุคคลที่สังคมไทยยกย่องว่ามีลักษณะผู้นำนั้น ไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับความซื่อสัตย์ อุดมการ หรือสติปัญญาแต่ประการใด หรือถ้าจะเกี่ยวข้องก็น่าจะเป็นส่วนประกอบที่ไม่เป็นความสำคัญอะไรนัก ในวิวัฒนาการของปรัชญาการ

เมืองไทย จะปรากฏว่า ความมีบารมีของผู้นำอยู่ในความสนใจของสังคมมาเป็นเวลาช้านานแล้ว กล่าวคือ คนไทยมีความรู้สึกว่าระบบการปกครองแบบกษัตริย์ เป็นสิ่งที่ถูกต้องและเป็น "ธรรมชาติ" ของมนุษย์ การศึกษาถึงการปกครองในอุดมคติ จึงมิใช่อยู่ที่ว่าจะหาระบบการเมืองหรือการบริหารประเทศที่ผิดแปลกออกไปจากระบบกษัตริย์ (เหมือนพวกกรีก เป็นต้น) หรือหาอุดมคติ อุดมการ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากของเดิมที่เป็นมา แต่จะเป็นการเสาะหาสิ่งที่เรียกว่า "คุณสมบัติที่ดีของผู้นำ" ซึ่งในระบบกษัตริย์ไทยได้แก่สิ่งที่เรียกว่า ทศพิธราชธรรม ซึ่งตั้งอยู่บนรากฐานของความดีงามทางศาสนา อันได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา เป็นอาทิ สิ่งที่เรียกในระบบดั้งเดิมว่า ทศพิธราชธรรมนี้ก็คือสิ่งที่เรียกว่าบารมี หรือบุญญาบารมีในปัจจุบัน ซึ่งมีลักษณะลดหลั่นกันลงมาในส่วนของปริมาณของอำนาจ สาวก และความสามารถที่จะให้ความดีความชอบและอื่น ๆ ของผู้นำแต่ละระดับดังกล่าวแล้ว ฉะนั้น จึงไม่น่าประหลาดใจที่ผู้นำเข้มแข็งบางคนในยุครัฐธรรมนูญ มีลักษณะท่าทางความเป็นอยู่ไม่ผิดอะไรกับกษัตริย์ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช เช่น มีความเป็นอยู่หรูหรา มีเงินตราเหลือล้น มีเมียหลายคนเหมือนสนมกำนัลในสมัยก่อนและมีอำนาจเหนือความเป็นความตาย (ทั้งในทางถูกและผิดกฎหมาย) เป็นต้น และก็ไม่น่าแปลกใจอีกเช่นกันที่มีเสียงเรียกร้อง แม้แต่ในหมู่ผู้มีการศึกษาสูงที่จะให้ได้มาซึ่งผู้นำที่มีบารมี เอาจริงเอาจังและมีอำนาจเด็ดขาดในการปกครองประเทศ แทนระบบผู้แทนหรือรัฐสภาซึ่งไม่ทันใจ ทั้งนี้และทั้งนั้นเพราะวัฒนธรรมการเมืองของคนไทยเชื่อในตัวบุคคลมากกว่าระบบ (เช่นเดียวกับลัทธิขงจื๊อ) ในขณะที่ชาติบางชาติในโลกตะวันตกเชื่อว่า ถ้าระบบดีแล้วผู้บริหารจะดีตามไปด้วย คนไทยเชื่อว่าถ้าคนดีแล้วจะใช้ระบบอะไรก็ได้ เรื่องของระบบหรืออุดมคติ อุดมการไม่เป็นสิ่งสำคัญ หรือถ้าจะสำคัญก็ต้องรองลงมาจากบุคคล ประชาธิปไตยซึ่งเป็นการเมืองที่พึ่งระบบและกฎหมายมากกว่าบุคคล จึงหยั่งรากในสังคมไทยได้ยากยิ่งนัก และหากจะพยายามสถาปนาประชาธิปไตยให้มั่นคงแล้วไซร้จะต้องพยายามเปลี่ยนหรือขจัดค่านิยมในเรื่องผู้นำบารมี และความฝักใฝ่ในวัฒนธรรมการเมือง แบบ "อิสรอำนาจนิยม" ให้เหลือน้อยหรือหมดไป[14]

5. วัฒนธรรมทางการเมืองเปรียบเทียบ

การเมืองมีความสัมพันธ์กับระหว่างคนกับคณะผู้บริหารประเทศความคิดมีส่วนกำหนดพฤติกรรมของคน เป็นลักษณะสำคัญของการเมือง ความรู้ที่ได้สะสมมานาน ระบบจะอยู่ได้ถ้ามีวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบนั้น ๆ เพราะการเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับ

---

[14]อ้างแล้ว (เชิงอรรถ 12)

- เรื่องราวของรัฐ
- อำนาจ & อำนาจหน้าที่
- การแจกแจงสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม
- พฤติกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประเด็นสำคัญ ๆ ทางการเมือง

การพัฒนา : การเปลี่ยนแปลงชนิดหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นไปในด้านวัตถุธรรม หรือนามธรรม หรือพร้อม ๆ กันไป มีเป้าหมายที่แน่นอนอันเป็นที่ยอมรับกันดีกว่าเดิม Almond and Powell ถึงกับกล่าวว่า การพัฒนาทางการเมืองนั้น เป็นเรื่องขบวนการแบ่งงานกันทำของโครงสร้างทางการเมือง และเป็นเรื่องของการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีเหตุผล รู้จักวิพากษ์วิจารณ์และมองโลกตามความเป็นจริง ซึ่งจะส่งเสริมความสามารถของระบบการเมืองให้ดีขึ้น วัฒนธรรมทางการเมืองเองก็เป็นผลมาจากกระบวนการถ่ายวัฒนธรรมทางการเมืองและประวัติศาสตร์ของระบบการเมืองอีกต่อหนึ่ง ดังนั้น การศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบสำคัญ ๆ ของวัฒนธรรมทางการเมือง กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองและการมีเสถียรภาพ หรือการเปลี่ยนแปลงของระบบการเมือง จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจ แท้ที่จริงแล้ว สิ่งนี้เป็นประเด็นปัญหาที่เก่าแก่อย่างหนึ่ง ของการศึกษาวิชาทฤษฎีการเมืองทีเดียว

Almond and Verba ได้ชี้ให้เห็นว่า แนวคามคิดเรื่องวัฒนธรรมทางการเมือง อาจช่วยให้เราสามารถเชื่อมโยงการวิเคราะห์ระดับอนุภาค ที่อาศัยการศึกษาพฤติกรรมทางจิตวิทยาของบุคคล เข้ากับการวิเคราะห์ระดับมหภาคที่อาศัยการศึกษาลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมของระบบการเมืองได้ ในที่สุด ทั้งนี้ โดยใช้เทคนิคทางจิตวิทยา กับกรณีของแต่ละบุคคลควบคู่ไปกับใช้วิธีการสำรวจเปรียบเทียบกันระหว่างประเทศ การใช้วิธีนี้ จึงเป็นไปได้ ที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบของทัศนคติ ของประชากรในระดับย่อยของประเทศ และระดับประเทศ กับลักษณะการทำหน้าที่ของระบบการเมืองต่าง ๆ ได้ [15]

อัลมอนด์ได้รับอิทธิพลทางความคิดเกี่ยวกับระบบการเมืองจากอิสตัน แต่อัลมอนด์ไม่ได้มองระบบการเมืองในแง่ของกระบวนการ (process) อย่างอิสตัน แต่กลับมองในแง่ของโครงสร้าง - หน้าที่ *โดยเน้นที่การทำงานหรือความสามารถของระบบการเมืองเป็นหลัก* ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า อัลมอนด์ไม่ต้องการสร้างทฤษฎีขนาดใหญ่ที่เป็นสากลอย่างอิสตันเขาต้องการสร้างทฤษฎีขนาดใหญ่ที่เป็นสากลอย่างอิสตัน เขาต้องการสร้างทฤษฎีระดับกลางเพื่อศึกษาการเมืองเปรียบเทียบ โดยเฉพาะการเมืองของประเทศด้อยพัฒนามากกว่า นอกจากนี้ อัลม

---

[15] ทินพันธ์ นาคะตะ วัฒนธรรมการเมืองเปรียบเทียบ รัฐศาสตร์, มกราคม 2525 ; หน้า 208 - 219

อนด์ยังให้ความสำคัญกับเรื่องของ "บทบาท" และ "โครงสร้าง" ของระบบการเมืองมากกว่าอิสตัน เพราะอัลมอนด์มีความเชื่อว่า สิ่งเหล่านี้จะประกอบกันขึ้นเป็น "วัฒนธรรมทางการเมือง" (political culture) ซึ่งจะทำให้เขาสามารถเปรียบเทียบระบบการเมืองต่าง ๆ ได้ง่ายและสะดวกขึ้น

เพื่อความสะดวกในการเปรียบเทียบ อัลมอนด์ทึกทักเอาง่าย ๆ ว่า *ทุกระบบการเมือง*จะต้องมีคุณสมบัติ 4 ประการต่อไปนี้ร่วมกัน คือ (ดู Almond, 1960 : 9 - 25)

(1)ทุกระบบการเมืองจะต้องมีโครงสร้างทางการเมือง (political structure) เหมือนกัน จะต่างกันก็ตรงว่าโครงสร้างทางการเมืองของใครจะทำหน้าที่ได้เฉพาะเจาะจงมากกว่ากัน

(2)ทุกระบบการเมืองมีหน้าที่หลักที่จะต้องทำเหมือนกัน เพื่อให้ระบบอยู่รอด - คือกลุ่มหน้าที่ 3 กลุ่มที่กล่าวข้างต้น

(3)โครงสร้างทางการเมืองของทุกระบบการเมืองจะทำหน้าที่หลากหลาย

(4)ทุกระบบการเมืองจะมีลักษณะเป็นแบบผสม กล่าวคือ ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมทางการเมืองหลายชนิดผสมกัน

มีข้อน่าสังเกตว่า ความสากล 4 ประการของระบบการเมืองข้างต้นรวมตลอดถึงแนวความคิดเกี่ยวกับทฤษฎีโครงสร้าง - หน้าที่ของอัลมอนด์จริง ๆ แล้วก็คือภาพสะท้อนของระบบการเมืองแบบอเมริกานั่นเอง ยิ่งไปกว่านั้น แนวความคิดของอัลมอนด์ (และของอิสตันด้วย) ยังเป็น การยอมรับในหลักการแยกการเมืองกับการบริหารออกจากกัน* กล่าวคือ การเมืองเป็นเรื่องของสิ่งที่นำเข้าไปในระบบ (input function) ส่วนการบริหารเป็นเรื่องของสิ่งที่ออกมาจากระบบ (output function) นอกจากนี้ output function ของอัลมอนด์ก็ไม่แตกต่างอะไรไปจากระบบการแบ่งแยกอำนาจออกเป็น 3 ฝ่ายดังในอดีต เพียงแต่เรียกชื่อใหม่ และมีความหมายกว้างกว่าเดิมเท่านั้น

อัลมอนด์มีความเห็นว่า หน้าที่ที่สำคัญที่เป็นตัวชี้ขาดถึงความสามารถหรือระดับ "การพัฒนา" ของระบบการเมืองคือ หน้าที่ทางการเมือง (input function) เพราะเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการทำงานของระบบการเมืองนั้น ๆ ตัวอย่างเช่น ความตื่นตัวทางการเมืองของประชาชน ทำให้มีความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นก็ขึ้นอยู่กับว่าระบบการเมืองนั้นมีสถาบันทางการเมืองและสังคมที่เข้มแข็งมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด ไม่ว่าจะเป็นระบบครอบครัว โรงเรียน กลุ่มอาชีพต่าง ๆ กลุ่มศาสนา อาสาสมัคร และกลไกของรัฐ รวมตลอดถึงระบบการคมนาคมสื่อสารว่ามีคุณภาพเพียงใดด้วย

---

*ผู้ที่สนใจแนวคิดนี้ ดู Woodrow Wilson (1941 : 481 - 506)

นอกจากนี้ อัลมอนด์ยังมีความเห็นว่า ระบบการเมืองทุกระบบมีพัฒนาการมาเป็นลำดับ สำหรับระบบการเมืองที่มีการพัฒนาหรือเจริญแล้วนั้น *โครงสร้างของระบบจะมีความหลากหลาย* แต่ภายใต้ความหลากหลายนี้ โครงสร้างแต่ละอันจะทำหน้าที่ที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้น (structural or role differentiation but functional specificity) กล่าวอีกนัยหนึ่ง ระบบการเมืองที่ "พัฒนา" แล้ว จะมีโครงสร้างทางการเมืองหลากหลายแต่แต่ละโครงสร้างจะทำหน้าที่เฉพาะของมันเป็นทำนองความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านไปส่วนระบบการเมืองของประเทศด้อยพัฒนาจะเป็นแบบตรงกันข้าม คือมีโครงสร้างทางการเมืองไม่มากนักและโครงสร้างแต่ละอันจะทำหน้าที่ที่หลากหลาย ทำให้เกิดความสับสนวุ่นวายและเหลื่อมล้ำกันขึ้น

แม้ว่าแนวความคิดเกี่ยวกับทฤษฎีโครงสร้าง - หน้าที่ของอัลมอนด์จะได้รับความนิยมอย่างรวดเร็ว จนอาจกล่าวได้ว่าเป็น "คัมภีร์" ในการศึกษาการเมืองเปรียบเทียบอยู่ระยะหนึ่งก็ตาม แต่ทฤษฎีนี้มีข้อบกพร่องอยู่หลายประการ ข้อบกพร่องส่วนหนึ่งคล้ายกับทฤษฎีระบบของอิสตัน เพราะเป็นทฤษฎีที่มีพื้นฐานมาจากแหล่งเดียวกัน เช่น มีความเป็นอนุรักษ์นิยมสูงไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง นิยมยกย่องเสถียรภาพและความต่อเนื่องของระบบเป็นหลัก

ยิ่งไปกว่านั้น ทฤษฎีโครงสร้าง - หน้าที่ของอัลมอนด์ยังถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักในแง่ที่ว่า เป็นทฤษฎีที่แฝงเร้นไว้ด้วยระบบคุณค่าและอุดมการณ์ของคนตะวันตกหลงใหลในความเป็นเลิศของวัฒนธรรมของคนตะวันตก (ethnocentricism) คือวัฒนธรรมที่เรียกรวม ๆ ว่า "civic culture" กล่าวคือ วัฒนธรรมที่เน้นความมีเหตุมีผล (secularization) และความสำเร็จของงานมากกว่าวิธีการ (achievement-oriented) เป็นต้น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Almond and Verba, 1963 และ McClelland, 1970 : 74 - 96) และข้อบกพร่องที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือว่า ทฤษฎีโครงสร้าง - หน้าที่ของอัลมอนด์มีความแข็งที่อ ไม่สามารถยืดหยุ่นใช้กับระบบการเมืองอื่น ๆ ที่ไม่ได้ใช้รูปแบบการปกครองแบบตะวันตก เช่น กรณีของประเทศโลกที่สามทั้งหลาย และประเทศสังคมนิยม[16]

บางท่านให้ความหมายว่าเป็นรูปแบบทัศนคติของบุคคลที่มีต่อระบบการเมือง & บทบาทของตัวเอง และทัศนะคติของบุคคล เกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมืองด้วย อย่างไรก็ตาม คำนิยามอีกอย่างหนึ่ง น่าจะมีเนื้อหาครอบคลุมได้มากกว่า อีกทั้งยังช่วยให้สามารถพิจารณาถึงมรดกทางประวัติศาสตร์และลักษณะเฉพาะของแต่ละระบบการเมืองเข้าไว้ด้วย Pye กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมือง ก็คือ ทัศนคติ ความเชื่อความรู้สึก เกี่ยวกับกระบวนการทางการเมือง สิ่งดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของบุคคลในระบบการเมือง โดยครอบคลุมทั้งอุดมการทาง

---

[16]ไชยรัตน์ เจริญสินโอพาร การบริหารรัฐกิจเปรียบเทียบ : บทสำรวจพรมแดนแห่งความรู้แนววิพากษ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532

การเมือง และปทัสถานในทางปฏิบัติของบุคคลในระบบการเมืองนั้น วัฒนธรรมทางการเมืองจึงเป็นรูปแบบรวมของมิติทางด้านจิตวิทยาและด้านความรู้สึกนึกคิดของการเมือง แนวความคิดนี้ จึงครอบคลุมถึงแนวความคิด หรือประเด็นปัญหาอันเก่าแก่ทางการเมืองเหล่านี้ได้ เช่น อุดมการทางการเมือง ความชอบธรรมในการปกครอง อำนาจอธิปไตย ความเป็นชาติ การปกครองโดยยึดหลักกฎหมาย และมติมหาชน เป็นต้น

Almond & Verba เปรียบเทียบวัฒนธรรมทางการเมือง ในประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย 5 ประเทศ ได้มุ่งไปที่ทัศนคติทางการเมืองของบุคคล ที่มีต่อระบบการเมือง ต่อปัจจัยที่นำเข้า และสิ่งที่ออกมาจากระบบการเมือง และต่อบทบาทของตนเอง ในฐานะที่เป็นพลเมืองผู้หนึ่ง มีความเห็นว่า วัฒนธรรมทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการมีเสถียรภาพ และประสิทธิผล ของการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น ต้องประกอบไปด้วยวัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสม ระหว่างวัฒนธรรมทางการเมืองที่สนใจทีจะมีส่วนร่วมในทางการเมืองอย่างหนึ่ง กับวัฒนธรรมทางการเมืองที่ถือตนเองว่า เป็นไพร่ฟ้าและแบบมองโลกอย่างแคบ ๆ อีกอย่างหนึ่ง กับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบสนใจมีส่วนร่วม เป็นแบบที่มีทัศนคติต่อกิจกรรมทางการเมืองและต่อการมีส่วนร่วมของตนเองในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างชัดเจน สำหรับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าจะสนใจเฉพาะสิ่งที่ส่งออกมาจากระบบการเมือง แต่จะเฉยเมยต่อชีวิตทางการเมือง ส่วนวัฒนธรรมทางการเมืองที่มองโลกอย่างแคบ จะไม่คาดหวังสิ่งใดจากระบบการเมืองเลย อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสม ยังขึ้นอยู่กับการมีความไว้วางใจในเพื่อนมนุษย์และ สิ่งแวดล้อมด้วย ท่านทั้งสองได้พบว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ มีลักษณะใกล้เคียงกับตัวแบบของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย สำหรับในสหรัฐนั้น มีลักษณะค่อนไปทางแบบมีความตื่นตัวที่จะเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมือง ส่วนในอังกฤษ ค่อนไปในทางแบบไพร่ฟ้า ที่เต็มใจจะปฏิบัติตามมากกว่า สำหรับในเยอรมัน มีลักษณะของไพร่ฟ้า ที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง และไม่สนใจทางการเมืองส่วนประเทศเม็กซิโก ซึ่งเป็นสังคมแบบดั้งเดิม แต่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว และในประเทศอิตาลีนั้นส่วนใหญ่มีลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองที่มองโลกอย่างแคบ ๆ และแยกตัวเองออกมาจากระบบการเมือง ต่างกันที่ว่า ในประเทศเม็กซิโก มีลักษณะของความต้องการที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมาถ่วงดุลย์อยู่บ้าง

การศึกษาดังกล่าว จำกัดขอบเขตอยู่เพียงประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย การแสดงให้เห็นการมีสหพันธ์ ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ มีตัวแปรอิสระที่มีการควบคุมตัวเดียว คือ การศึกษายิ่งกว่านั้นยังไม่พยายามที่จะให้คำนิยามแนวความคิดสำคัญ ๆ อย่างรัดกุมอีกด้วย จึงทำให้เป็นการยาก ต่อการชี้ให้เห็นความแตกต่าง ระหว่างทัศนคติที่เป็นแบบการมีความรู้ การมีความรู้สึก และการประเมินเกี่ยวกับสิ่งหนึ่งสิ่งใด อย่างไรก็ตาม การ

ศึกษาเช่นนี้ นับว่ามีประโยชน์สำหรับการศึกษาวิจัยต่อไปรวมทั้งช่วยให้มีระเบียบวิธี และเทคนิค สำหรับการศึกษาเปรียบเทียบขึ้นมาด้วย

แท้ที่จริงแล้ว การศึกษาเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองนี้ ได้พัฒนามาจากแนวทางศึกษา วิเคราะห์ เกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมือง ที่เน้นในด้านวัฒนธรรมาทางจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่มีความสัมพันธ์กับปัญหาของการพัฒนาทางการเมืองในระบบการเมืองต่าง ๆ นั่นเอง เอกสารตำราทางวิชาการเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยในด้านนี้ ได้มีเพิ่มขึ้นมาเรื่อย ๆ โดยที่ส่วนมากแล้ว จะชี้ให้เห็นความสำคัญของการพัฒนาของวัฒนธรรมาทางการเมืองอย่างหนึ่งอย่างใด ที่เป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาทางการเมือง

ตัวอย่างของการศึกษาดังกล่าว นักมานุษยวิทยาบางคนมองเห็นว่า การเปลี่ยนแปลง ค่านิยม ที่ยังฝังลึกอยู่ภายใน จะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อมีความเครียดทางอารมณ์และจิตใจอย่างรุนแรง แต่บางคนกลับมีความเห็นว่า การพัฒนาสามารถจะเกิดขึ้นได้ ถ้าหากมีความสอดคล้องกัน ระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิม กับความต้องการทางด้านทัศนคติ ที่สังคมสมัยใหม่ปรารถนาจะให้มีขึ้น สำหรับนักสังคมวิทยาบางท่านได้พบว่า บุคลิกสำคัญอย่างหนึ่งของการเป็นคนสมัยใหม่ ก็คือ ความสามารถในการรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และจะต้องมีความไว้วางใจในตัวผู้อื่น แทนที่จะเป็นคนก้าวร้าวและมีความเป็นอริ ส่วนนักจิตวิทยาท่านหนึ่ง ย้ำให้เห็นว่า ความทะเยอทะยานหรือความต้องการประสบความสำเร็จ นับเป็นสิ่งจำเป็น สำหรับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ นักเศรษฐศาสตร์อีกท่านหนึ่งกล่าวว่า การมีบุคลิกในทางชอบเปลี่ยนแปลงหรือสร้างสรรค์ นับเป็นปัจจัยสำคัญ สำหรับการเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจและสังคม อย่างไรก็ตาม ในทางรัฐศาสตร์ บางท่านเห็นว่า พลเมืองที่มีจิตใจแบบประชาธิปไตยจะต้องมีบุคลิกดังต่อไปนี้ คือรู้สึกมีความเป็นกันเองกับผู้อื่น สามารถร่วมค่านิยมกับผู้อื่นได้ มีความไว้วางใจในสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ และมิใช่เป็นคนมีความวิตกกังวลมาก บางท่านก็กล่าวว่าการมีเอกลักษณ์ส่วนตัว ความไว้วางใจเพื่อนมนุษย์ และสุขภาพจิตของบุคคล เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาทางการเมือง บุคลิกต่าง ๆ ของคนเราจะต้องมีความมั่นคงเพียงพอ และมีการประสานสอดคล้องกันเป็นอันดี ที่จะมีจิตใจยอมรับสิทธิพิเศษ และความรับผิดชอบต่าง ๆ สำหรับการมีความเป็นไทยและการปกครองตัวเอง แต่บางท่านก็ยืนยันว่า การพัฒนาทางการเมืองจะเกิดขึ้นได้ หากมีการลดช่องว่างของวัฒนธรรมและบุคลิกภาพ ระหว่างชนชั้นนำกับมวลชนให้น้อยลง

จะเห็นได้ว่า การศึกษาต่าง ๆ เหล่านั้น ได้ชี้ให้เห็นความจำเป็น ที่ต้องมีค่านิยมและบุคลิกภาพ ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประเทศ ความแตกต่างระหว่างระบบการเมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องวัฒนธรรมทางการเมือง จึงขึ้นอยู่กับลักษณะต่าง ๆ ที่ค่านิยมเหล่านั้น จะผสมผสานกันออกมาในรูปใด และโดยกลับกัน สิ่งเหล่านี้ ย่อมมีผลต่อกระบวน

การพัฒนาทางการเมือง ในลักษณะต่าง ๆ กันด้วย เช่น มีการศึกษาเป็นจำนวนมาก ที่ชี้ให้เห็นว่า เสถียรภาพของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ย่อมขึ้นอยู่กับการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ของสมาชิกส่วนใหญ่ในสังคม

ตัวอย่าง เช่น ในกรณีของ Banfield ได้ชี้ให้เห็นว่า สาเหตุของความล้าหลังของสังคมเกิดจากการขาดสำนึกในการมีความรับผิดชอบต่อชุมชน หรือขาดการมีน้ำใจที่จะให้ความร่วมมือกัน การขาดความไว้วางใจในสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ และขาดความสามารถที่จะเลื่อนการแสวงหาความพอใจออกไปก่อน รวมทั้งการมีความเชื่อที่ว่า การได้รับประโยชน์ตอบแทนทางวัตถุ อย่างเห็นแก่ตัว เป็นสิ่งจูงใจเพียงประการเดียว ที่จะทำให้คนเราเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะได้ สำหรับ Lipset ได้พบว่าการยึดมั่นในความสำเร็จ ในหลักสากลนิยม และในความเสมอภาคของบุคคล เป็นค่านิยมที่ทำให้ระบอบประชาธิปไตยในสหรัฐอเมริกาดำรงอยู่ได้ ส่วน Dahl กล่าวว่า ทัศนคติที่ช่วยให้ระบอบการปกครองโดยประชาชน ประสบความสำเร็จ มีดังนี้ คือยึดมั่นในคุณค่า ศักดิ์ศรี และเสรีภาพของบุคคล ไม่ไว้วางใจ การมีอำนาจมาก ไม่ต้องการครอบงำหรือยอมตามผู้ใด เปิดเผย ยอมรับความแตกต่าง รวมทั้งเต็มใจที่จะมีการประณีประนอมและเปลี่ยนแปลง สิ่งเหล่านี้แตกต่างกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการ ซึ่งได้แก่การยึดมั่นในแบบธรรมเนียมดั้งเดิม การอ่อนน้อมยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจ การไม่รู้จักวิพากษ์วิจารณ์ผู้มีอำนาจ การเยาะเย้ยถากถางการกระทำทุกอย่าง รวมทั้งการชอบอำนาจและความเด็ดขาด เป็นต้น

ความพยายามในการใช้แนวความคิดเรื่องวัฒนธรรมทางการเมือง สำหรับทำการศึกษาเปรียบเทียบ การพัฒนาทางการเมืองในระบบการเมืองต่าง ๆ ได้แก่การศึกษาของ Pye and Verba เป็นอาทิ ท่านทั้งสองนี้ ได้ชี้ให้เห็นว่า การมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบหลากหลาย และมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นับเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการพัฒนาทางการเมือง ความแตกต่างระหว่างระบบการเมืองทั้งหลายนั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะของการผสมผสานกันระหว่างค่านิยมเหล่านี้คือ ความไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจในสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ การยึดมั่นในความเสมอภาคหรือไม่เสมอภาคของบุคคล การเคารพในเสรีภาพหรือการชอบบังคับ และการมีเอกลักษณ์ที่มองโลกที่กว้างขึ้นหรือมองโลกอย่างแคบ ๆ ถึงแม้ว่าการศึกษาเฉพาะกรณีต่าง ๆ ในการศึกษาดังกล่าว จะขาดข้อมูลจากการสำรวจ ซึ่งถือว่า เป็นสิ่งจำเป็นของการวิจัยในลักษณะนี้ก็ตาม แต่ก็ช่วยให้เห็นลักษณะ ต่าง ๆ ของระบบการเมือง และวัฒนธรรมทางการเมืองได้เป็นอันมาก จึงนับว่า เป็นกรอบแห่งแนวความคิดสำหรับการเปรียบเทียบที่มีประโยชน์อีกแบบหนึ่ง

แนวทางศึกษาวิเคราะห์อีกอย่างหนึ่งได้แก่ การศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมทางการเมือง กับกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง ในกระบวนการการพัฒนาของระบบการเมืองต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองนั้น ก็คือผลิตผลของประวัติศาสตร์โดยส่วนรวมของระบบการเมือง และประวัติส่วนบุคคลของสมาชิกในระบบดังกล่าว และอาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองจะดำรงอยู่ได้หรือเปลี่ยนไป ย่อมขึ้นอยู่กับกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง การพัฒนาบุคลิกภาพ และรูปแบบของค่านิยม ต่าง ๆ จะได้มาจากกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง โดยวิธีการเช่นนี้ บุคคลจะได้รับการปลูกฝังให้มีวัฒนธรรมทั่วไป หรือวัฒนธรรมทางการเมือง อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เกี่ยวกับอำนาจ ความไว้วางใจในเพื่อนมนุษย์ และสถานภาพของตนในระบบการเมือง เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่า ระบบการเมืองทั้งหลายที่มีเสถียรภาพ มักจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่เหมือน ๆ กัน และอย่างหลังนี้ เป็นผลมาจากกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องเหมือน ๆ กันด้วย ในกรณีนี้ สิ่งดังกล่าวในทุกขั้นตอนเสริมสร้างซึ่งกันและกัน เช่น มีการเห็นร่วมกันเกี่ยวกับหน้าที่ และขอบเขต ที่เหมาะสมของการเมือง เกี่ยวกับความหมาย วิธีการ และเป้าหมายที่เหมาะสมของกิจกรรมทางการเมือง เป็นต้น อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ค่านิยมต่าง ๆ ที่ตรงกัน ที่ได้มาจากกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมในขั้นต่าง ๆ มีส่วนเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีอยู่ ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นแบบเฉยเมย อ่อนน้อมยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจ ก้าวร้าว หรือสนใจในการมีส่วนร่วมทางการเมือง จึงทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองนั้นดำรงอยู่ต่อไปอีก กรณีดังกล่าวนี้ เกิดขึ้นในญี่ปุ่นในสมัยก่อน ในตุรกี เอธิโอเปีย และอิตาลี ในเอธิโอเปีย บทเรียนและประสบการณ์ทุกอย่าง ที่ได้มาเน้นในเรื่องความไม่เสมอภาค และการเคารพปฏิบัติตาม ในการดำเนินชีวิตทั้งในทางสังคมและการเมือง เด็ก ๆ ในอิตาลีมักได้รับการอบรมให้ไม่ไว้วางใจผู้อื่น เมื่อโตขึ้นก็คิดเอาว่าบุคคลอื่น นอกกลุ่ม เป็นปฏิปักษ์หรือฝ่ายตรงข้าม ในตุรกี รูปแบบของวัฒนธรรมทางการเมืองอันเก่าแก่ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่องในทางเป็นจริงภายใต้ชื่อใหม่ ๆ ความสำเร็จอันน่าทึ่งของญี่ปุ่นในการพัฒนาประเทศเกิดจากวัฒนธรรมทางการเมืองในสมัยดั้งเดิม ที่มีศักยภาพสำหรับการพัฒนาสูง และโดยกลับกัน สิ่งนี้ย่อมแสดงให้เห็นความสามารถของญี่ปุ่น ในการประสานวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเก่า และแบบใหม่ เข้าด้วยกัน

ในระบบการเมืองบางแห่ง กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองต่าง ๆ อาจไม่มีความต่อเนื่อง ไม่สอดคล้องกัน หรืออาจขัดแย้งกัน สิ่งนี้ อาจมีผลทำให้เกิดความตึงเครียดความขัดแย้งกัน และการขาดเสถียรภาพของวัฒนธรรมทางการเมือง ซึ่งจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบการเมืองได้เพราะประชาชนไม่ได้มีทัศนคติร่วมกัน แต่จะมีความคิดอ่าน

ไม่เหมือนกัน และอาจหันไปสู่การกระทำในทางการเมืองในลักษณะหนึ่งลักษณะใดก็ได้ เหตุการณ์ในทำนองนี้ มีอยู่ทั่วไปในประเทศที่เกิดใหม่ ๆ ที่ค่านิยมแบบดั้งเดิมของมวลชน ซึ่งมักจะติดยึดอยู่กับมาตรฐานต่าง ๆ ของครอบครัว ขัดแย้งอย่างรุนแรงกับมาตรฐานใหม่ ที่เป็นสิ่งจำเป็น ของระบบการเมืองแบบใหม่

เมื่อค่านิยมต่าง ๆ ที่ได้รับจากครอบครัว โรงเรียน สถาบันต่าง ๆ ที่ไม่ใช่สถาบันทางการเมือง และประสบการณ์ที่ได้รับจากกระบวนการทางการเมือง มีความแตกต่างกันอย่างมาก วัฒนธรรมทางการเมืองที่ต้องการให้สอดคล้องกับระบบการเมือง ย่อมเกิดขึ้นได้ยาก ในเม็กซิโก วัฒนธรรมทางการเมืองที่ต้องการ กับที่ได้รับจากกระบวนการทางการเมืองต่าง ๆ ไม่มีความสอดคล้องกัน และไม่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ชนชั้นนำยึดมั่นในการปฏิวัติ ส่วนมวลชนมีค่านิยมที่แตกต่างออกไป ซึ่งเป็นผลมาจากการปลูกฝังขององค์กรถ่ายทอดวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม ในอิตาลี กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมต่าง ๆ ปลูกฝังแนวความคิดในการพัฒนาต่างกัน จึงมีการขัดแย้งกันเอง ทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองมีลักษณะแตกแยกและเป็นคนที่ชอบถากถางผู้อื่น

ในสาธารณะรัฐ Weimar กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมต่าง ๆ ปลูกฝังการเชื่อฟังกันตามลำดับชั้น ทำให้ขัดแย้งกับระบบการเมืองที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วม ของบุคคลต่าง ๆ เมื่อเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจและระหว่างประเทศ ไม่อาจก่อให้เกิดประสบการณ์ในกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ประกอบกับความไม่ต่อเนื่องในกระบวนการต่าง ๆ ที่มีอยู่ดังกล่าวไม่ได้รับการแก้ไข ในที่สุดระบบนั้นก็สิ้นสุดลง แต่หลังจากยกเลิกประเพณีเก่า ๆ หลายอย่างออกไปแล้ว ชาวเยอรมันปัจจุบัน ก็สามารถปฏิบัติตามความต้องการของระบอบประชาธิปไตยแบบใหม่ได้ และพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลง ส่วนในอังกฤษ ซึ่งมีกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองเหมือนกัน และมีเสถียรภาพนั้น ทักษะในการทำให้การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เป็นส่วนหนึ่งของประเพณีอันเก่า ย่อมเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดเสถียรภาพและความสงบเรียบร้อยในการพัฒนาขึ้น และมักเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งสำหรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ต่อไปอีก

ผลกระทบจากประสบการณ์ในทางประวัติศาสตร์ ของระบบการเมือง ที่มีต่อปัญหาในเรื่องความต่อเนื่อง และความไม่ต่อเนื่องกัน ระหว่างกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมกับวัฒนธรรมทางการเมือง นับเป็นสิ่งสำคัญเช่นเดียวกัน เหตุการณ์ต่าง ๆ ทางประวัติศาสตร์ เช่น การปฏิวัติหรือการตกเป็นประเทศอาณานิคม อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ขึ้นกับวัฒนธรรมทางการเมือง ที่ไม่สอดคล้องกับกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ได้ ซึ่งมักจะตามไม่ทัน กระบวนการในทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป สิ่งนี้ มักจะนำไปสู่ความตึงเครียดและความขัดแย้งต่าง ๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อการขาดเสถียรภาพ และการไร้ประสิทธิผล

ของระบบการเมือง ที่ใดก็ตาม ที่โครงสร้างและกระบวนการทางการเมืองเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ปัญหานั้นจะยิ่งรุนแรงมากขึ้น เนื่องจากเกิดความแตกต่างกัน ระหว่างทัศนคติ ที่ได้รับการปลูกฝังมาจากกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง กับการมีมาตรฐานต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติหน้าที่ของระบบ

การปฏิวัติและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของฝรั่งเศส ในคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า รวมทั้งนาซีเยอรมันกับฟาสซิสม์ในอิตาลี ยังคงมีผลกระทบอย่างมาก ต่อวัฒนธรรมทางการเมืองของประเทศเหล่านั้นในทำนองเดียวกัน ในประเทศใหม่ ๆ การมีประสบการณ์กับที่ต้องตกเป็นประเทศอาณานิคม รวมทั้งกระบวนการต่อสู้ในการให้ได้มาซึ่งความเป็นเอกราช นับว่า มีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมบุคลิกภาพของประชาชน ผลลัพธ์ประการหนึ่งของสิ่งนี้ ก็คือว่า ส่วนใหญ่ของสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง ที่ประเพณีอันเก่าแก่ดั้งเดิมเหล่านั้นถูกทำลาย มักจะเกิดค่านิยมต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกัน มีความขุ่นเคืองต่อการปกครองโดยต่างชาติ และเกิดวิกฤติการณ์ในเอกลักษณ์ของตน* ในทางตรงกันข้าม การมีความต่อเนื่องในระยะยาว ในประสบการณ์ทางการเมืองของอังกฤษกับสหรัฐ ประกอบกับการมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป นับว่าได้มีส่วนช่วยให้ระบอบประชาธิปไตยของประเทศทั้งสองมีประสิทธิผลอยู่มาก

กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองต่าง ๆ ย่อมปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองในหลาย ๆ ลักษณะ ให้แก่บุคคล เช่น ค่านิยมต่าง ๆ ทักษะ ความจงรักภักดี และแนวทางการรับรู้ต่าง ๆ โดยทางครอบครัว กลุ่มเพื่อนเล่น โรงเรียน ประสบการณ์ในที่ทำงาน สื่อมวลชน และพรรคการเมือง เป็นต้น ในสหรัฐอเมริกา ครอบครัวมีอิทธิพลต่อการเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองเป็นอันมาก ส่วนการศึกษานั้นเสริมสร้างต่อการมีความผูกพันธ์ในค่านิยมแบบประชาธิปไตย ในสังคมที่องค์กรในการถ่ายทอดวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินการอยู่โดยเอกเทศ เช่น สื่อมวลชนมีความอ่อนแอ การดำรงชีวิตในสังคมมีแนวโน้มที่จะถูกทำให้มีลักษณะเป็นการเมืองสูง ทำให้ยากแก่การที่จะทำให้เกิดการพัฒนาของสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ขึ้นมาได้

ปรากฏว่า การดำรงชีวิตส่วนตัวที่มีลักษณะทางการเมืองสูง ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการมีบทบาทสำคัญ ขององค์กรถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีลักษณะเป็นฝักเป็นฝ่าย เช่น ขบวนการกอบกู้เอกราชของระบบพรรคการเมืองในประเทศต่าง ๆ ในแถบซาฮาราย่อยของอาฟริกา ยิ่งกว่านั้น ในระบบเผด็จ

---

* Pye, "Aspects of Political Development," op. cit., pp. 107-112 ; and Pye, "Politics, personality, and Nation Buildg" passim.

การเบ็ดเสร็จ และระบบอื่น ๆ ที่การแบ่งแยกงานกันทำเกี่ยวกับการแก้ปัญหาต่าง ๆ มีน้อย และแวดวงต่าง ๆ ในการตัดสินตกลงใจทางการเมืองมีอิสระต่ำ ก็มีลักษณะเช่นนั้น สิ่งนี้แตกต่างกับประเทศที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย เช่น อังกฤษและสหรัฐอเมริกา ที่องค์กรอิสระต่าง ๆ ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง ปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมือง ที่จำกัดขอบเขตของกิจกรรมทางการเมือง และขีดเส้นแบ่งเขตระหว่างกิจกรรมทางสาธารณะกับการใช้ชีวิตส่วนตัวไว้อย่างชัดเจน มิใช่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างต้องทำให้เป็นเรื่องของการเมือง ปฏิบัติตามหรือตกอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐไปหมด เช่น การห้ามประชาชนนุ่งโจงกระเบน หรือห้ามเคี้ยวหมาก เป็นต้น

ปัญหาสำคัญของการพัฒนาทางการเมืองอย่างหนึ่ง ได้แก่ ปัญหาในเรื่องความเสมอภาคกับความไม่เสมอภาค วัฒนธรรมทางการเมืองต่าง ๆ จะให้ทัศนคติที่มีต่ออำนาจแก่บุคคลไม่เหมือนกัน ในสังคมที่กำลังพัฒนา มักจะมีแนวโน้มที่จะเน้นในเรื่องความสัมพันธ์ต่าง ๆ ตามลำดับชั้น ถึงแม้ว่า การพัฒนาจำเป็นต้องมีภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง แต่ก็ต้องยึดมั่นในหลักความเสมอภาค และพยายามขจัดความแตกต่างระหว่างฐานะทางสังคมให้หมดไปด้วย การเน้นในเรื่องความสัมพันธ์เกี่ยวกับอำนาจ ที่ยึดหลักความเสมอภาค และการเน้นในเรื่องการมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือกันอย่างฉันท์มิตร นับเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเปลี่ยนแปลงในตำแหน่งที่มีอำนาจได้โดยสันติ และการส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแท้จริง แนวความคิดในเรื่องอำนาจ เป็นสิ่งที่ได้ฝังรากลึกอยู่ในการพัฒนาบุคลิกภาพ ระหว่างกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมในระยะแรก ๆ และยังคงมีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพของบุคคลเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ขึ้นมา ในวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิม เช่น ในประเทศไทย ครอบครัวหรือองค์กรในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอื่น ๆ มักจะมุ่งเน้นในเรื่องการอ่อนน้อมยอมจำนน และการเชื่อฟัง จากเด็ก ๆ ความสัมพันธ์ในลักษณะผู้ใหญ่กับผู้น้อยมีอยู่ทั่วไปในการดำเนินชีวิตทุกด้าน แต่ในบางวัฒนธรรมทางการเมือง เช่น ของสหรัฐอเมริกา การใช้อำนาจของบิดามารดาในการถ่ายทอดวัฒนธรรมระยะแรก ๆ มักจะมุ่งเน้นในเรื่องความยุติธรรม การมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารืออย่างเป็นกันเอง และความสามารถ มากกว่าการเชื่อฟังการใช้อำนาจ

กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมต่าง ๆ ยังมีส่วนปลูกฝังความรู้สึกในเรื่องการมีความไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจในเพื่อนมนุษย์ กับในเรื่องการมองโลกในแง่ดี หรือในแง่ร้าย ให้แก่บุคคลด้วย สิ่งนี้มีความสำคัญมาก เพราะการมีความไม่ไว้วางใจดังกล่าว อาจมีผลกระทบเป็นอย่างมาก ต่อการมีความเชื่อถือในประสิทธิผล ของสถาบันทางการปกครองต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ แต่การที่มอบความไว้วางใจให้แก่การใช้อำนาจในทุกรูปแบบ โดยไม่มีการติดตาม วิพากษ์วิจารณ์ ก็ถือได้ว่า เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาได้พอ ๆ กัน โดย

เฉพาะอย่างยิ่ง ที่จะนำไปสู่ระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะเหตุว่า การเมืองนั้น เป็นเรื่องของความร่วมมือ หรือการมีกิจกรรมร่วมกัน อย่างหนึ่ง กับความขัดแย้งหรือการแข่งขันกัน อีกอย่างหนึ่ง ระบบการเมืองจะต้องสามารถดำเนินการกับปัญหานี้ได้ ความสำเร็จของการสร้างสถาบันทางการเมือง จึงขึ้นอยู่กับการมีความไว้วางใจร่วมกัน ในกิจกรรมของส่วนรวมพอ ๆ กับการรู้จักวิพากษ์วิจารณ์ และข้องใจในการดำเนินงานของสถาบันเหล่านั้น

ในสหรัฐอเมริกา องค์กรถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองในระยะแรก ๆ ปลูกฝังการมีความไว้วางใจในเพื่อนมนุษย์ กับการมองโลกในแง่ดีในการแก้ปัญหา แต่ในระยะต่อ ๆ มา จะเน้นในเรื่องการวิพากษ์วิจารณ์ และมีความสงสัย เกี่ยวกับผู้มีตำแหน่งทางการเมืองและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อตรวจสอบการใช้อำนาจของบุคคลเหล่านั้น รวมทั้งเรียกร้องให้มีความรับผิดชอบขึ้นมา จึงทำให้ทัศนคติที่ได้ดุลย์กันดังกล่าว มีลักษณะเอื้ออำนายต่อโครงสร้างทางการเมืองเหล่านั้น และส่งเสริมให้เกิดความหวังขึ้นมาว่าการปฏิรูปเป็นสิ่งที่มีคุณค่าเพียงพอที่จะกระทำ

การมีความไว้วางใจในเพื่อนมนุษย์ ในอังกฤษกับในสหรัฐอเมริกา มีสูงกว่าในประเทศที่มีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่เจริญน้อยกว่า เช่น เยอรมัน อิตาลี และเม็กซิโก และกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองต่าง ๆ ในประเทศที่กำลังพัฒนา มักจะมุ่งเน้นในเรื่องการไม่ไว้วางใจในเพื่อนมนุษย์ แต่ให้ความเชื่อถือในสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ โดยปราศจากการติดตามวิพากษ์วิจารณ์ เช่น ในอิตาลี พะม่า เม็กซิโก และเอธิโอเปีย การมุ่งเน้นในเรื่องความไม่ไว้วางใจในเพื่อนมนุษย์ มักจะนำไปสู่ความขัดแย้ง กับการเป็นปฏิปักษ์กัน ในกิจกรรมทางการเมือง และประชาชนจะมีความเชื่อมั่นในการปฏิรูปน้อยมาก

ในทุกระบบการเมือง จะมีทั้งวัฒนธรรมทางการเมืองย่อย ของชนชั้นนำ และของมวลชนความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งสอง เช่น ความเหมือนกันระหว่างวัฒนธรรมทางการเมืองของกลุ่มทั้งสอง และภายในแต่ละกลุ่ม ย่อมมีส่วนกำหนดลักษณะ และการกระทำหน้าที่ของระบบการเมือง อยู่ไม่น้อย การมีเสถียรภาพ และการพัฒนาของระบบ จึงได้รับผลกระทบจากรูปแบบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองย่อยทั้งสองอยู่มาก

ในสังคมที่กำลังพัฒนาส่วนมาก เช่น เอธิโอเปีย อินเดีย เม็กซิโก กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมต่าง ๆ มักจะแยกกันออกไปหลายช่องทาง การปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองให้แก่ประชาชนจึงแยกออกเป็นสองอย่างที่แตกต่างกัน บุคคลที่มุ่งหวังจะมีบทบาทเป็นผู้นำทางการเมืองมักจะมีภูมิหลังต่าง ๆ ไม่เหมือนกับมวลชนทั่วไป สำหรับในบางประเทศตำแหน่งเหล่านั้น ถูกกันไว้นับแต่ได้เกิดมาแล้ว ในกรณีที่ชนชั้นนำได้รับการสรรหามาจากมวลชน ก็จะไม่มีความพอใจในวัฒนธรรมทางการเมืองย่อยของมวลชน เพราะรู้สึกว่าล้าสมัย ส่วนในสังคมที่เจริญแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และสหภาพโซเวียต บุคคลจะได้รับการถ่าย

ทอดวัฒนธรรมย่อยของมวลชน ก่อนที่จะได้รับการสรรหาเข้าไปมีตำแหน่ง หรือเข้าไปมีบทบาทผู้นำ การมีรูปแบบของการถ่ายทอดวัฒนธรรมย่อยสองอย่างตามลำดับเช่นนี้ทำให้เป็นไปได้ ที่จะทำให้เกิดการพัฒนาทัศนคติต่าง ๆ ของตนเอง ในลักษณะที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ โดยไม่ต้องก่อให้เกิดความเครียดที่รุนแรง ต่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมทางการเมืองส่วนรวมโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในระบบที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย ชนชั้นนำยังคงเห็นคุณค่าของค่านิยมพื้นฐานของประชาชนอยู่ เพราะได้เคยอยู่ร่วมเป็นสมาชิกผู้หนึ่งมาก่อน

รูปแบบของการเปลี่ยนแปลง ที่ไม่ทัดเทียมกัน ของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองย่อย ๆ ระหว่างชนชั้นนำกับมวลชน ประการหนึ่ง กับระหว่างวัฒนธรรมย่อยแบบสมัยใหม่กับแบบดั้งเดิม อีกประการหนึ่ง นับว่า มีความสัมพันธ์กับกระบวนการพัฒนาทางการเมืองอย่างใกล้ชิดหรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนทั้งสอง กับช่องว่าง ระหว่างวัฒนธรรมย่อยแบบสมัยใหม่ กับสมัยดั้งเดิม เช่น ระหว่างในตัวเมืองกับในชนบท จะเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดรูปแบบของการพัฒนาประเทศ หรืออาจจะกล่าวโดยทางกลับกันได้ด้วย

ในสังคมที่กำลังพัฒนาส่วนมาก เช่น อินเดีย อียิปต์ และไทย ชนชั้นนำกลุ่มน้อยมักมีความทันสมัยมากกว่า ในขณะที่ส่วนใหญ่เป็นจำนวนมากยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่จะผูกพันธ์กับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมอย่างเหนียวแน่น ส่วนในญี่ปุ่นและเม็กซิโก ในขณะที่มีการพัฒนาเกิดขึ้นนั้น จะมีความแตกต่างกัน ระหว่างวัฒนธรรมทางการเมืองของประชากรที่อยู่ในตัวเมือง กับในชนบทมากขึ้น สำหรับในอิตาลี กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเกิดขึ้น ตามความแตกต่างกัน ระหว่างภาคเหนือที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรม กับชนบทภาคใต้แบบดั้งเดิม การพัฒนาทางการเมืองจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการลดช่องว่างระหว่างวัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำ กับของมวลชน และที่เป็นแบบสมัยใหม่ กับแบบสมัยดั้งเดิม เหล่านี้

วัฒนธรรมทางการเมือง จึงเป็นแนวความคิดอย่างหนึ่ง ที่มีประโยชน์ ในการศึกษาวิชาการเมืองเปรียบเทียบ ทั้งระหว่างระบบการเมือง และภายในระบบการเมืองเอง ระบบการเมือง แบบหนึ่งแบบใด จะดำรงอยู่ได้ จะต้องมีวัฒนธรรมทางการเมือง ที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบนั้น ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นระบอบประชาธิปไตย เผด็จการ หรือคอมมิวนิสต์ หรือแม้แต่ในกรณีของประเทศไทย[17]

---

[17] อ้างแล้ว ; (เชิงอรรถ 12)

6. การเลือกตั้งกับวัฒนธรรมทางการเมืองและการศึกษา

วัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยเป็นปัจจัยที่ทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนไทยอยู่ในระดับต่ำ วัฒนธรรมทางการเมืองที่มีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นคือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย (democratic political culture) หรือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม (participant political culture) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้มักมีลักษณะเป็นแบบที่ประชาชนมีความสนใจในทางการเมือง มีความต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความเห็นว่าการเมืองการปกครองเป็นเรื่องของทุก ๆ คนมีความเชื่อว่าประชาชนมีสิทธิในการกำหนดตัวผู้ปกครองและนโยบายของรัฐบาลจะต้องดำเนินงานตามความต้องการของประชาชน ประชาชนมีความเชื่อและศรัทธาในการปกครองแบบประชาธิปไตย นอกจากนั้นยังเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่เน้นสิทธิเสรีภาพของเอกชน กล่าวอีกนัยหนึ่ง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยจะสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อในอุดมการณ์ของประชาธิปไตย

ได้มีผลงานวิจัยหลายชิ้นทีเดียวที่แสดงว่าวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยที่ไม่สนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง จากผลงานวิจัยเหล่านี้อาจสรุปให้เห็นถึงลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยทั่ว ๆ ไปที่ไม่ได้อำนวยต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองดังนี้

ประชาชนโดยทั่วไปมีความเชื่อว่าการเมืองหรือการบริหารประเทศเป็นเรื่องของคนกลุ่มน้อยบางกลุ่มเท่านั้น การช่วงชิงอำนาจทางการเมืองจึงเป็นเรื่องของระดับบน เป็นเรื่องของกลุ่มผู้นำประชาชนทั่วไปไม่เกี่ยวข้อง ดังนั้นประชาชนจึงไม่เข้าร่วมในการขัดแย้งเหล่านั้นเท่ากับไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ความเชื่อทางการเมืองเช่นนี้เป็นสิ่งที่ไม่ผิดแปลกอะไรสำหรับสังคมล้าหลังหรือสังคมแบบจารีตประเพณี (traditional society) ที่เห็นว่าการเมืองเป็นเรื่องของกลุ่มผู้นำเท่านั้น ความเชื่อทางการเมืองเช่นนี้ยังแสดงให้เห็นว่า ประชาชนทั่วไปไม่เห็นว่าตนมีความสามารถที่จะเข้าไปยุ่งทางการเมืองได้ หรือเข้าไปเล่นทางการเมืองซึ่งเป็นเรื่องของระดับบน การเมืองเป็นเรื่องของคนที่มีความสามารถหรือมีบุญบารมีเท่านั้น กลุ่มผู้นำเหล่านี้ต่างหากที่จะสามารถล่วงรู้ได้อย่างดีว่าประชาชนธรรมดาทั่วไปว่าอะไรเป็นสิ่งที่ดีสำหรับชาติบ้านเมืองหรือสำหรับประชาชน

ประการต่อมา ประชาชนคนไทยก็มักเห็นว่าการเมืองนอกจากจะเป็นเรื่องของกลุ่มผู้นำซึ่งมีจำนวนไม่มากนักแล้ว ยังเห็นว่าการเมืองเป็นเรื่องของผลประโยชน์อย่างชัดแจ้งจนเกินไป จนการเมืองเป็นเรื่อง "สกปรก" คนไทยมักเห็นว่าการเมืองดังเช่นที่แสดงออกในการเลือกตั้งก็ดี ในการแก่งแย่งต่อสู้กันเพื่อตำรงตำแหน่งรัฐมนตรีก็ดี ล้วนแล้วแต่แฝงไว้ซึ่งเรื่องของการแสวงหาผลประโยชน์และบรรดานักการเมืองเหล่านี้มักแสวงหาวิธีการต่อสู้เพื่อเอาชนะกันทุกวิถี

ทางไม่ว่าจะถูกกฎหมายหรือไม่ก็ตาม เช่น การทุ่มเงินซื้อเสียงในการเลือกตั้ง เป็นต้น ความรู้สึกเช่นนี้ทำให้ประชาชนขาดศรัทธาหรือขาดความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง หรือถ้าเข้าร่วมก็ไม่ใช่เป็นเรื่องของจุดประสงค์อย่างอื่น ๆ เช่น เพื่อแลกเปลี่ยนกับเงินทองหรือการช่วยเหลือในรูปต่าง ๆ ไม่ใช่เป็นเรื่องของความสำนึกทางการเมือง

ลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยอีกประการหนึ่งที่ไม่สนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมือง คือการยอมรับในอำนาจนิยม ซึ่งผูกพันกับการยอมรับในบทบาทและอำนาจของข้าราชการ ความเชื่อเช่นนี้หมายความว่าประชาชนยอมรับว่าตนเองไม่มีอำนาจหรือความสามารถทางการเมืองแต่อย่างใด แต่บุคคลที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือเป็นข้าราชการนั้นเป็นบุคคลที่มีอำนาจมีอิทธิพลและมีบารมีประชาชนมักให้ความยำเกรงและเชื่อฟังในอำนาจ ระบบราชการได้ฝังรากลึกในสังคมไทยมานานนับเป็นเวลาหลายร้อยปี ในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แม้ว่าพระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุดก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติบรรดาขุนนางหรือข้าราชการทั้งหลายมีอำนาจเหนือประชาชนอย่างมากหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว พระมหากษัตริย์ได้หมดอำนาจไปกัตามแต่ข้าราชการยังคงมีอำนาจอยู่ และกลายเป็นกลุ่มที่มีอำนาจทางการเมืองอย่างแท้จริง ลักษณะของโครงสร้างอำนาจทางการเมืองเช่นนี้ เป็นการตอกย้ำอำนาจนิยมให้มีความเข้มแข็งอยู่เช่นเดิม ปัจจุบันอิทธิพลของข้าราชการเริ่มลดน้อยลงไปบ้าง คำพังเพยที่ว่า "สิบพ่อค้าไม่เท่าพระยาเลี้ยง" นั้นใช้ไม่ได้อีกแล้วก็ตาม แต่ประชาชนโดยทั่วไปโดยเฉพาะในชนบทยังคงมีความบกพร่องยำเกรงในตัวข้าราชการ เห็นว่าข้าราชการเป็นผู้มีเกียรติมีบารมีสูงกว่าผู้ที่อยู่ในอาชีพอื่นแม้แต่บรรดาพ่อค้านักธุรกิจ หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็ได้พยายามลอกเลียนระบบของข้าราชการบางประการ เช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็ต้องมีเครื่องแบบพ่อค้าและนักธุรกิจก็ต้องพยายามขอรับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เป็นการแสดงให้เห็นว่าค่านิยมบางอย่างของระบบราชการยังเป็นที่ยอมรับนับถือกันในหมู่ประชาชนทั่วไป

วัฒนธรรมทางการเมืองนั้นสามารถปลูกฝังได้โดยผ่านการศึกษา อบรมแม้ว่าการศึกษาจะช่วยทำให้คนมีความสำนึกทางการเมือง มีความมั่นใจในความสามารถทางการเมืองของคนมากขึ้นก็ตาม แต่การศึกษายังเป็นวิธีการเสริมสร้างหรือถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง การศึกษาของบ้านเรานั้นตั้งแต่ระดับประถม มัธยมและมหาวิทยาลัยมีแนวโน้มปลูกฝังเรื่องของอำนาจนิยมมากกว่าประชาธิปไตย เด็กนักเรียนไทยเป็นคนที่ไม่ชอบแสดงออก ไม่มีการโต้แย้งครูอาจารย์ แม้แต่ในมหาวิทยาลัยก็ไม่มีการแสดงออกในลักษณะของการโต้แย้งกับอาจารย์อย่างที่ควรจะเป็น อันที่จริงการอบรมให้เด็กนักเรียนทุกระดับได้มีความ

เคารพในครูอาจารย์ มีระเบียบวินัย มีความสุภาพเรียบร้อยนั้นเป็นวัฒนธรรมที่ดี แต่การอ่อนน้อมถ่อมตนเช่นนี้ไม่ควรนำมาผูกพันกับการกล้าแสดงออก หรือมีการส่วนร่วมในการดำเนินงานบางเรื่องของโรงเรียน การฝึกอบรมให้มีการรักหมู่รักคณะการเคารพเชื่อฟังนักศึกษารุ่นที่สูงกว่าในมหาวิทยาลัยและยังคงมีผลต่อการเสริมสร้างทัศนคติที่สนับสนุนลัทธิหรืออำนาจนิยมอยู่ดี

ในด้านหลักสูตรการศึกษาก็ยังไม่ได้มีการปลูกฝังความเลื่อมใสในลัทธิประชาธิปไตยได้อย่างเต็มที่ การปลูกฝังในเรื่องนี้ไม่ใช่ทำได้ง่ายนัก เนื่องจากระบบการเมืองเองต้องเป็นประชาธิปไตยอย่างมั่นคงต่อเนื่องเป็นเวลานานพอที่จะตื่นตัวอย่างให้เห็นได้ เมื่อระบอบประชาธิปไตยไม่ค่อยมั่นคงนัก และในบางช่วงไม่ได้เป็นประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ จะสั่งสอนให้เด็กนักเรียนในโรงเรียนมีความเลื่อมใสในลัทธิประชาธิปไตยได้อย่างเต็มที่นักไม่ค่อยได้ และไม่สามารถหยิบยกตัวอย่างของจริงให้เห็นได้ สิ่งที่ทางโรงเรียนได้เน้นให้นักเรียนมีความเลื่อมใสเป็นเรื่องของการรักชาติ ภูมิใจในชาติ เลื่อมใสในสถาบันพระมหากษัตริย์และศาสนา ส่วนเรื่องของการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นเน้นเรื่องของการมีสิทธิเสรีภาพของประชาชน แต่ไม่มีการเปรียบเทียบให้เห็นว่า ในความเป็นจริงแล้วประเทศได้มีการปกครองแบบประชาธิปไตยมากน้อยเพียงใด ดังนั้นการ ถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองจึงไม่ใช่เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยเท่าใดนัก การศึกษายังไม่ได้ทำลายแนวความคิดแบบเก่าคนไทยลงไปอย่างสิ้นเชิง ดังจะเห็นได้ว่าผลงานวิจัยหลายชิ้นที่ศึกษาถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาได้แสดงให้เห็นว่า ในขณะที่นิสิตนักศึกษามีลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมากกว่าคนที่มีการศึกษา ต่ำกว่า แต่ก็ยังมีลักษณะของอำนาจนิยมอยู่เหมือนกัน และยังมีความชอบผู้นำเด็ดขาดอย่าง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อยู่ไม่น้อย ดังนั้นเท่าที่กล่าวมานี้จึงช่วยยืนยันได้ดีว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยโดยทั่วไปรวมทั้งการศึกษาที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมนั้นไม่ได้สนับสนุนให้คนไทยมีความกระตือรือร้นที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่าง กว้างขวาง

7. การวิเคราะห์เรื่องวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture)

ตัวอย่างการศึกษาอีกแนวหนึ่งซึ่งจุดมุ่งหมายก็คล้าย ๆ กับโรเบอร์ต เลอวายน์ คือเพื่อชี้ให้เห็นความเกี่ยวพันระหว่างลักษณะนิสัยกับระบบ เป็นการศึกษาวิเคราะห์ของกาเบรียล อัลมอนด์และซิดนี เวอร์บา ซึ่งจะขอเรียกย่อ ๆ ว่า อัลมอนด์และเวอร์บา ทั้ง 2 ท่านนี้ได้ศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองในประเทศคือ สหรัฐ อังกฤษ เยอรมันตะวันตก อิตาลีและเมกซิโก

อัลมอนด์และเวอร์บาได้ศึกษาถึงสิ่งที่เขาทั้งสองเรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมือง โดยเขาได้แบ่งวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) ออกเป็น 3 แบบใหญ่ ๆ ทั้งนี้โดยพิจารณาจากทัศนะคติทางการเมืองของคนในสังคมเป็นเครื่องวัด วัฒนธรรมทางการเมือง 3 แบบนี้คือ

1. **แบบเน้นเฉพาะท้องถิ่น** (Parochial Political Culture)
2. **แบบเน้นระดับชาติแต่ไม่มีบทบาท** (Subject Political Culture)
3. **แบบเน้นระดับชาติและมีบทบาท** (Participant Political Culture)

ซึ่งการที่จะวัดว่าประเทศใดมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใดนั้น อัลมอนด์และเวอร์บาให้ดูจากความรู้และทัศนะคติทางการเมืองของบุคคลในสังคมนั้น ๆ คือให้ดูว่า

1. บุคคลในสังคมมีความรู้เกี่ยวกับชาติ เช่นประวัติ เนื้อที่ ความเป็นมา ที่ตั้ง หรือมีความรู้เกี่ยวกับระบบการเมืองในประเทศของตน เช่น รัฐธรรมนูญของประเทศมีอย่างไร กำหนดว่าอย่างไรบ้าง และมีทัสนคติอย่างไรต่อระบบการเมืองในประเทศ

ในบางสังคมนั้นคนบางกลุ่มที่อยู่ห่างไกลการคมนาคม การศึกษาน้อยอาจจะไม่เคยรู้เรื่องราวทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับประเทศของตน มีความจำเจอยู่กับชีวิตความเคลื่อนไหวในท้องถิ่นหรืองานประจำวันของตน ไม่เคยสนใจเรื่องราวทางการเมือง ไม่มีความรู้ว่ารัฐธรรมนูญหรือกระบวนการทางการเมืองเป็นอย่างไร และไม่คิดว่ารัฐบาลกลางมีความหมายอย่างไร

ตัวเลขข้างล่างนี้ได้จากการสัมภาษณ์ตัวอย่างบุคคลใน 5 ประเทศของอัลมอนด์และเวอร์บา ซึ่งจะเป็นตัวอย่างชี้ให้เห็นว่าในประเทศต่าง ๆ นั้นคนจะไม่มีความรู้สึกว่ารัฐบาลกลางของประเทศมีความหมายหรือผลกระทบต่อตนมากนัก 5 ประเทศที่อัลมอนด์และเวอร์บาศึกษาก็คือ สหรัฐ อังกฤษ เยอรมันตะวันตก อิตาลี และเมกซิโก

ตารางที่ 6.1
ความรู้สึกว่ารัฐบาลมีผลกระทบต่อชีวิตประจำวัน
(คิดเป็นเปอร์เซ็นต์)

ระดับของผลกระทบ	สหรัฐ	อังกฤษ	เยอรมัน	อิตาลี	เมกซิโก
กระทบอย่างมาก	41	33	38	23	7
กระทบบ้าง	44	40	32	31	23
ไม่กระทบเลย	11	23	17	19	66
อื่น ๆ (คือตอบไม่ตรงคำถาม)	-	-	-	3	-
ไม่รู้	4	4	12	24	-
รวมเปอร์เซ็นต์	100	100	99	100	99
รวมจำนวนตัวอย่างที่ถาม	970	963	955	995	1,007

ทั้ง 5 ประเทศนี้ การติดตามความเคลื่อนไหวทางการเมืองก็อยู่ในระดับต่างกัน ลดหลั่นจากมากไปหาน้อย ดังนี้

1. สหรัฐอเมริกา (ติดตามความเคลื่อนไหวทางการเมืองมากที่สุด)
2. เยอรมัน
3. อังกฤษ
4. อิตาลี
5. เม็กซิโก (ติดตามความเคลื่อนไหวทางการเมืองน้อยที่สุด)

นอกจากความรู้เรื่องเกี่ยวกับชาติ รัฐธรรมนูญ ความเคลื่อนไหวทางการเมืองระดับชาติแล้ว ทัศนคติที่ให้ต่อรัฐบาลและสถาบันทางการเมืองก็ต่างกัน อัลมอนด์และเวอร์บาได้เปรียบเทียบให้เห็นว่าใน 5 ประเทศที่เขาศึกษานั้น คนมีความภูมิใจในรัฐบาลและสถาบันทางการเมืองของเขาต่างกัน ดังตารางข้างล่างนี้

ตาราง

ความภูมิใจที่มีต่อรัฐบาลและสถาบันทางการเมือง

ประเทศ	เปอร์เซนต์ที่ตอบว่าภูมิใจในรัฐบาลและสถาบันทางการเมืองของตน
สหรัฐ	85%
อังกฤษ	46%
เยอรมัน	7%
อิตาลี	3%
เม็กซิโก	30%

ที่กล่าวมาในข้อนี้ คือ แง่หนึ่งของการพิจรณาวัฒนธรรมทางการเมือง โดยดูว่าสนใจการเมืองหรือรู้เรื่องการเมืองระดับชาติหรือเปล่า มีทัศนคติอย่างไรต่อสถาบันทางการเมืองในระดับชาติ

2. บุคคลในสังคมมีความรู้เกี่ยวกับสถาบัน หรือกลุ่มบุคคลที่มีส่วนในการวางนโยบายประเทศอย่างไร การเสนอนโยบายของรัฐบาลทำอย่างไร มีความรู้สึกอย่างไรต่อการวางนโยบายและองค์กรหรือบุคคลที่มีส่วนร่วมในการวางนโยบาย

คนบางคนอาจจะไม่รู้เลยว่านโยบายต่าง ๆ ที่รัฐบาลใช้บริหารประเทศอยู่นั้นมีความเป็นมาอย่างไร ดังได้กล่าวมาในข้อ 1 ว่า ใน 5 ประเทศที่อัลมอนด์และเวอร์บาศึกษานั้น ระดับความสนใจการติดตามข่าวการเมืองนั้นต่างกัน ซึ่งก็จะสันนิษฐานได้ว่าในประเทศที่คนติดตามข่าวทางการเมืองมากก็คงเข้าใจถึงกลไก หรือกระบวนการในการวางนโยบายของประเทศ รู้จักตัวบุคคลที่มีส่วนร่วมในการวางนโยบายมากขึ้นไปด้วย

เมื่อถามตัวอย่างบุคคลชุดเดิมกันที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ว่าเขารู้จักผู้นำพรรคการเมืองกี่คนและรู้จักกระทรวงต่าง ๆ ของรัฐบาลกี่กระทรวงก็ได้คำตอบดังตารางข้างล่างนี้

ตาราง

ความสามารถที่จะบอกชื่อผู้นำของพรรคการเมืองและชื่อกระทรวง

(คิดเป็น % ของผู้ตอบในแต่ละประเทศ)

ประเทศ	1 ผู้ที่สามารถบอกชื่อผู้นำพรรคการเมืองได้มากกว่า 4 ชื่อ	2 ผู้ไม่สามารถบอกชื่อผู้นำพรรคการเมืองได้เลย	3 ผู้สามารถบอกชื่อกระทรวงมากกว่า 4 กระทรวง	4 ผู้ไม่สามารถบอกชื่อกระทรวงได้เลย
สหรัฐ	65%	16%	34%	28%
อังกฤษ	42%	20%	34%	23%
เยอรมัน	69%	12%	40%	20%
อิตาลี	36%	40%	23%	53%
เม็กซิโก	5%	53%	21%	47%

จากตารางข้างบนนี้จะเห็นได้ว่า ความสนใจหรือความรู้เกี่ยวกับองค์กรที่มีส่วนในการวางนโยบายของประเทศแตกต่างกันออกไป (อัลมอนด์และเวอร์บาเรียก Input object)

3. ความรู้เกี่ยวกับการบริหารนโยบายของประเทศที่วางไว้ คือ การบังคับใช้นโยบายโครงสร้าง ตัวบุคคลและการตัดสินใจต่าง ๆ ในการวางนโยบาย รวมทั้งความรู้สึกของบุคคลในสังคมที่มีต่อกระบวนการ ตัวบุคคล และองค์กรที่บังคับใช้นโยบาย (อัลมอนด์และเวอร์บาเรียก output object)

คือในข้อ 2 ที่กล่าวมาแล้วนั้นเป็นความสนใจ หรือความรู้สึกที่มีต่อการวางนโยบาย ส่วนในข้อ 3 นี้เป็นความรู้ความเข้าใจ และความรู้สึกที่มีต่อการบังคับใช้นโยบายของรัฐบาล

การรู้ชื่อกระทรวงต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วในตาราง นั้น ก็อาจจะเป็นเครื่องชี้อันหนึ่งว่าเป็นการรู้จักองค์กรที่มีส่วนในการบังคับใช้นโยบาย

อัลมอนด์และเวอร์บาได้ศึกษาถึงความแตกต่างในเรื่องราวที่เกี่ยวกับการบังคับใช้นโยบายของประเทศ โดยการถามตัวอย่างใน 5 ประเทศที่กล่าวมาแล้วถึงความเห็นที่แต่ละคนมีต่อการปฏิบัติงานของข้าราชการพลเรือนและตำรวจ เพราะข้าราชการพลเรือนและตำรวจนั้นเป็นกลไกสำคัญในการที่จะนำเอานโยบายของประเทศออกมาใช้ ซึ่งการเปรียบเทียบดูได้จากตาราง 6.4

ตารางเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงความรู้สึกของประชาชนในประเทศต่าง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับองค์กรที่เป็นผู้บริหารนโยบาย อัลมอนด์และเวอร์บายังได้พบอีกว่าในส่วนที่เกี่ยวกับการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนนั้น เมื่อเปรียบเทียบกันทั้ง 5 ประเทศแล้วปรากฏว่า ตัวอย่างจาก 5 ประเทศ มีความแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ

ตัวอย่างอังกฤษเห็นว่าข้าราชการพลเรือนและตำรวจให้ความสำคัญแก่ความคิดเห็นของเขามากที่สุด รองลงมาคือ ตัวอย่างจากอเมริกัน ที่สามคือ เยอรมันตะวันตก ที่สี่คือ ตัวอย่างจากอิตาลี และตัวอย่างจากเมืองเม็กซิโก มีความรู้สึกว่าข้าราชการพลเรือนและตำรวจให้ความสำคัญแก่ความคิดเห็นของพวกเขาน้อยที่สุด

ที่กล่าวมาในข้อ 3 นี้ คือ การพิจารณาวัฒนธรรมการเมืองในข้อของความรู้ และความรู้สึกเกี่ยวกับการบริหารนโยบายของประเทศ คือการบังคับใช้นโยบายโครงสร้างตัวบุคคล และการตัดสินใจต่าง ๆ ในการวางนโยบาย

ตาราง

ความหวังจากการปฏิบัติงานของข้าราชการ และตำรวจ (คิดเป็น %)

ความหวัง	สหรัฐ		อังกฤษ		เยอรมัน		อิตาลี		เม็กซิโก	
	ข้าราชการ	ตำรวจ	ข้าราชการ	ตำรวจ	ข้าราชการ	ตำรวจ	ข้าราชการ	ตำรวจ	ข้าราชการ	ตำรวจ
1. หวังว่าจะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันกับคนทั่ว ๆ ไป	83	85	83	89	65	72	53	56	42	32
2. ไม่หวังว่าจะได้รับการปฏิบัติ	9	8	7	6	9	5	13	10	50	57
อย่างเท่าเทียมกัน	4	5	6	4	19	15	17	15	5	5
	-	-	-	-	-	-	-	6	-	-
3. ไม่แน่	4	2	2	0	7	8	11	13	3	5
4. ตอบในแง่อื่น										
5. ไม่รู้										
รวมเปอร์เซนต์	100	100	98	99	100	100	100	100	100	99
รวมตัวอย่างที่ถาม	970	970	963	963	955	955	995	995	1,007	1,007

4. ความรู้สึกเกี่ยวกับฐานะของตัวเขาเองในระบบการเมือง คือความรู้เรื่องสิทธิ อำนาจหน้าที่ และวิธีการที่จะใช้อิทธิพลของเขาให้มีส่วนกระทบต่อระบบการเมือง เขามีความสามารถเพียงใด วิธีการที่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง และวิธีการในการตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวกับการเมืองควรเป็นอย่างไร

ตัวอย่างเกี่ยวกับเรื่องของหน้าที่ คือความนึกคิดที่ว่าตนเองมีหน้าที่ ๆ จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่มากน้อยเพียงใด ในตัวอย่างกลุ่มเดียวกันจากการศึกษาของอัลมอนด์และเวอร์บา จะเห็นความแตกต่างใน 5 ประเทศที่เขาทั้ง 2 ศึกษาได้จากตารางข้างล่างนี้

ตาราง

เปอร์เซนต์ของตัวอย่างที่ตอบว่าเขาคิดว่าคนทั่วไปควรจะเข้าไปร่วมในกิจกรรมของชุมชนที่เขาอาศัยอยู่อย่างแข่งขัน

ประเทศ	จำนวนเปอร์เซนต์	จำนวนทั้งหมด
สหรัฐ	51	(970)
อังกฤษ	39	(963)
เยอรมัน	22	(955)
อิตาลี	10	(995)
เม๊กซิโก	26	(1,007)

ซึ่งจะเห็นได้จากตัวอย่างจากสหรัฐนั้นเห็นว่าประชาชนทั่วไปควรจะเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนที่แต่ละคนอาศัยอยู่มากที่สุด และตัวอย่างจากอิตาลีมีเปอร์เซนต์ต่ำสุด นั่นคือตัวอย่างจากอิตาลีนั้นเพียง 10 เปอร์เซนต์ของตัวอย่างทั้งหมดเท่านั้นที่ตอบว่าประชาชนควรไปยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมของท้องถิ่นอย่างแข่งขัน

นอกจากในส่วนที่เกี่ยวกับหน้าที่แล้ว ตัวอย่างที่เกี่ยวกับความรู้สึกว่าอำนาจ หรือความสามารถทางการเมืองของตนมีเพียงไรก็อาจจะดูได้จากตารางข้างล่างนี้

ตาราง

เปอร์เซนต์ของตัวอย่างที่ตอบว่าเขาสามารถจัดการหรือทำบางสิ่งบางอย่าง ในกรณีที่มีข้อกำหนดส่วนท้องถิ่นหรือระดับชาติที่ไม่เป็นธรรม

ประเทศ	ข้อกำหนดกฎเกณฑ์ส่วนท้องถิ่น	ข้อกำหนดกฎเกณฑ์ระดับชาติ
สหรัฐ	77	75
อังกฤษ	78	62
เยอรมัน	62	38
อิตาลี	51	28
เม็กซิโก	52	38

ซึ่งถ้าเราจะนำหัวข้อเกี่ยวกับความรู้สึกของอำนาจทางการเมืองของคนไทย โดยใช้คำถามคล้าย ๆ กันเราก็อาจจะพอรู้ได้ว่าถ้าเปรียบเทียบกับคนในชาติอื่น ๆ แล้ว คนไทยเวลามีความรู้สึกว่ามีกฎหมายส่วนท้องถิ่น หรือระดับชาติที่ไม่เป็นธรรมแล้วเขาคิดอย่างไรกับกฎเหล่านั้น เขาคิดว่าเขาสามารถจะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงได้หรือไม่ดังนี้เป็นต้น

ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ก็คือวิธีการพิจารณาวัฒนธรรมทางการเมืองของ อัลมอนด์และเวอร์บาซึ่งเขาได้แบ่งออกเป็น 3 แบบ คือ

1. แบบเน้นเฉพาะท้องถิ่น
2. แบบเน้นระดับชาติแต่ไม่มีบทบาท
3. แบบเน้นระดับชาติและมีบทบาทการที่เขาจะจัดเอาสังคมหนึ่ง ๆ ไปอยู่ ในวัฒนธรรมแบบใดแบบหนึ่งใน 3 แบบนี้ ทั้ง 2 ก็ดูจาก

1. ความรู้ของคนในสังคมเกี่ยวกับภูมิหลังของชาติโดยทั่ว ๆ ไป
2. ความรู้เกี่ยวกับสถาบันหรือกลุ่มบุคคลที่วางนโยบาย
3. ความรู้เกี่ยวกับสถาบันหรือกลุ่มบุคคลที่บริหารนโยบาย
4. ความรู้เกี่ยวกับหน้าที่ และอำนาจทางการเมืองของแต่ละคน

ซึ่งในวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเน้น เฉพาะท้องถิ่น (Parochial Political Culture) นั้นคนในสังคมไม่มีสิ่งที่ 4 ดังกล่าวข้างต้นนี้แล้ว

ส่วนในวัฒนธรรมทางการเมือง แบบเน้นระดับชาติแต่ไม่มีบทบาท (Subject Poliltcal Culture) นั้นคนในสังคมมี ข้อ 1. และข้อ 3. คือมีความรู้เกี่ยวกับชาติตน เช่น ประวัติ

ความเป็นมา ลักษณะทางภูมิศาสตร์ (ข้อ 1) และ มีความรู้ในส่วนที่เกี่ยวกับสถาบันหรือบุคคลที่บริหารนโยบายของประเทศ คือพอจะสรุปได้ว่าสนใจแต่การบริหารนโยบายของรัฐเท่านั้น แต่ตัวเองไม่มีส่วนร่วมทางการเมือง

ส่วนแบบสามคือแบบเน้นระดับชาติและมีบทบาท (Participant Poliltcal Culture) นั้นคนในสังคมมีทั้ง 4 ประการคือ ความรู้เกี่ยวกับชาติ ความรู้เกี่ยวกับการวางนโยบาย การบริหารนโยบาย และคิดว่าตนมีสิทธิและหน้าที่ในการยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ซึ่งพอจะทำเป็นตารางได้ดังข้างล่างนี้

ตาราง

แบบของวัฒนธรรมการเมือง

	ความรู้ระดับชาติ	**ความรู้เกี่ยวกับการวางนโยบาย**	**ความรู้เกี่ยวกับการบริหารนโยบาย**	**อำนาจหน้าที่ทางการเมือง**
1. แบบเน้นเฉพาะท้องถิ่น (Parochial)	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี
2. แบบเน้นระดับชาติแต่ไม่มีบทบาท (Subject)	มี	ไม่มี	มี	ไม่มี
3. แบบเน้นระดับชาติและมีบทบาท (Participant)	มี	มี	มี	มี

ซึ่งก็หมายความว่าในสังคมที่มีวัฒนธรรมแบบ 3 คือแบบเน้นระดับชาติและมีบทบาทนั้นคนในสังคมจะมีแนวโน้มที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองมาก เพราะเขารู้เรื่องราวหรือกระบวนการทางการเมืองดี และคิดว่าตัวเองมีทั้งหน้าที่ ที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง และคิดว่าตนเองมีความสามารถที่จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้

สรุป

เป็นการเปรียบเทียบลักษณะนิสัยและพฤติกรรมทางการเมือง ของคนต่างสังคมกัน ชี้ให้เห็นถึงการที่ลักษณะนิสัยของคนในสังคมเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดระบบการเมืองในประเทศ ชี้ให้เห็นถึงปัญหาเวลามีการเปลี่ยนระบบการเมืองในสังคมการรับระบบการเมืองแบบใหม่มาใช้จะมีปัญหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับลักษณะนิสัยอย่างไร เป็นการยกตัวอย่างการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะนิสัยกับพฤติกรรมเกี่ยวกับการรับสถาบันทางการเมืองใหม่มาใช้ในคน 2 เผ่าในอาฟริกา และตัวอย่างเกี่ยวกับการศึกษาถึงวัฒนธรรมทางการเมือง ซึ่งมีข้อมูลจาก 5 ประเทศ คือสหรัฐอเมริกา อังกฤษ เยอรมันตะวันตก อิตาลี และเม็กซิโกมาสนับสนุนด้วย[18]

8. วิพากษ์วัฒนธรรมกระแสหลัก & กระแสต้าน

วัฒนธรรมกระแสหลัก

วัฒนธรรมกระแสหลัก เป็นตัวกำกับแนวทางการพัฒนาจากฐานะ "ผู้ปกครอง" มาสู่ฐานะของพลังเศรษฐกิจการเมือง ซึ่งได้รับอิทธิพลลัทธิเสรีนิยมตะวันตก ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 อันมีแบบแผนตามอย่างลัทธิล่าอาณานิคมในอดีตที่เข้าครอบงำประเทศโลกที่ 3 โดยการหยิบยื่นความช่วยเหลือแก่ประเทศด้อยพัฒนา และดูดซับทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ด้วยการขูดรีดแรงงาน มูลค่ากำไรส่วนเกิน Surplus value เพื่อสะสมทุน กลับสู่ประเทศเมืองแม่มากมายมหาศาล ส่วนประเทศที่ถูกเข้าครอบงำก็มีความเจริญลดลงมากเท่านั้น อาจเปรียบประเทศล่าอาณานิคมเหล่านี้ว่า เสมือนสิ่งที่มีสองด้าน หรือ ซาตานในคราบนักบุญ ลักษณะแก่นร่วมของกระแสเศรษฐกิจการเมืองและการพัฒนาภายใต้วัฒนธรรมอุตสาหกรรม การขยายการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ไม่ได้คำนึงผลกระทบต่อ ชุมชน ชนบท ที่ถูกทำลาย และศักยภาพในการพัฒนาตัวเอง การพัฒนาบนพื้นฐานวัฒนธรรมกระแสหลัก เป็นการสนองความต้องการขยายพลังอำนาจของกลุ่มชนส่วนน้อยเข้าครอบงำเหนือคนส่วนใหญ่ & การขาดวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลของผู้นำ & ผลกระทบทางโครงสร้างจากนโยบายรัฐ ต่อทรัพยากรมนุษย์ในท้องถิ่นจะเห็นได้จากการย้ายถิ่นเพื่อการศึกษา หางานทำ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้แรงงานทางปัญญา ถูกดึงออกนอกท้องถิ่น เป็นการสูญเสียทรัพยากร เพื่อระดมพลังพัฒนาท้องถิ่นให้ก้าวหน้า จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมกระแสหลัก มีแบบแผนพฤติกรรมนิยมอุตสาหกรรมมาจากการชักนำกระแสอำนาจนิยม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมแปลกปลอมเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจไทยอาจนำมาซึ่งปัญหาเกี่ยวกับความชอบธรรม

---

[18] ณรงค์ สินสวัสดิ์ **Psychology of Politics** จิตวิทยาทางการเมือง สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 1975

วัฒนธรรมชุมชน (กระแสด้านหรือกระแสรอง) เปรียบเสมือนฐานรองรับกระแสหลัก พยายามแสวงหาทางเลือก การพัฒนาแนวใหม่ ตามกระบวนการอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อตอบสนองทางเลือกใหม่ที่ดีที่สุด มีผลต่อการเปลี่ยนบทบาทชนชั้นนำ จากผู้ปกครอง เป็นนักพัฒนา ในยุคเร่งรัดพัฒนาของระบอบปฏิวัติแบบอำนาจนิยม "ระดมกำลังนักวิชาการสาขาต่าง ๆ มาช่วยงานของชาติ" พื้นบ้านของวัฒนธรรม การเรียนรู้ เป็นตัวอธิบายระบบ & วิธีการศึกษาวิคราะห์ ชุมชนไม่ได้มีตัวตนอยู่ในระบบการศึกษาวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ ไม่อาจรับรู้ถึงการดำรงอยู่ Being ของความเป็นชุมชนซึ่งผูกพันบนพื้นฐานของวัฒนธรรม ประเพณีที่ตรงข้ามกับกฎเกณฑ์ความสัมพันธ์แนวเหตุผลของอุปสงค์ อุปทาน & กำไรขาดทุน ในแง่ตรรกะการขยายทุนอำนาจของทุนนิยมอุตสาหกรรม วัฒนธรรมประเพณี & วิถีการผลิตของชุมชน ชนบท เป็นอุปสรรคกีดขวางการขยายตัว & เติบโตทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้คนย้ายถิ่นฐานจากพื้นที่ยากจน สู่แหล่งที่ร่ำรวยมากขึ้นแนวคิดนี้มีฐานะเป็นทางเลือกสำหรับการพัฒนาสังคมไทยในอนาคต ยังจำเป็นต้องแสวงหาขอบข่ายที่กว้างขวางร่วมกันอันมีผลมาจากการสูญเสียโครงสร้างด้านทรัพยากรมนุษย์ & ปัญญาทำให้ขาดศักยภาพ ขาดตอนในพัฒนาการทางภูมิปัญญา & วิทยาการ ซ้ำยังถูกตอกย้ำจากการสูญเสียด้านการศึกษา แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนมุ่งต้านกระแสหลัก & เสนอทางเลือก มีความหมายเชิงทวนกระแสเพื่อสร้างสรรค์ โดยอิงรากฐานสังคมวัฒนธรรมไทย "ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก" ตามคติธรรม ชุมชนเองย่อมมีจิตวิญญาณ เป็นสิ่งที่มีตัวตน & เป็นพลวัตอยู่บนพื้นฐานของชุมชนเองในการเลือกเฟ้น นวัตกรรมจากภายนอก

วัฒนธรรมชุมชน กับนัยเชิงนโยบายสาธารณะ

- การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ให้กำหนดวิถีชีวิตของตนเอง
- มีการทบทวนตรวจสอบความหมาย & จุดมุ่งหมาย การพัฒนาวิทยาศาสตร์ & เทคโนโลยี
- มุ่งบูรณะฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นจากสภาพตกต่ำเสื่อมโทรมให้สามารถพึ่งตนเองได้

ตรรกะทางเศรษฐศาสตร์ เชิงความรู้ & เทคโนโลยีที่เชื่อว่า ชุมชนชนบทมีค่าเท่ากับสูญ คือว่างเปล่าไม่มีอะไร โดยแท้จริงแล้วเป็นแหล่งสร้างจิตสำนึก ความร่วมมือร่วมใจฉันเครือญาติเป็นแหล่ง & เป็นผลของประสบการณ์ ภูมิปัญญา ความสมานฉันท์ ความสมดาลในชุมชน ระหว่างชุมชน กับธรรมชาติแวดล้อม

การพัฒนาจำต้องพึ่งพา ทั้งวัฒนธรรมกระแสหลัก และวัฒนธรรมกระแสต้าน อย่างสอดคล้องเหมาะสมเพื่อพัฒนาความก้าวหน้าให้แก่ประเทศไทย[19]

9. ข้อได้เปรียบ

1. แนววิเคราะห์ระบบการเมือง ทำให้ผู้ศึกษามองเห็นภาพรวมทั้งหมด ทำให้เกิดความเข้าใจในลักษณะของการพัฒนา & การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้เป็นอย่างดี สื่อความคิดวัฒนธรรมทางการเมือง ได้รับการพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการจะประสานช่องว่างของแนวทางการศึกษาวิชารัฐศาสตร์ ในระดับจุลภาค & ระดับมหภาค

   - ระดับย่อย มีพื้นฐานบนการแปลความหมายทางจิตวิทยา

   - ระดับมหภาค อาศัยตัวแปรร่วมกับวิชาสังคมวิทยาการเมือง
2. แสวงหาแนวทางสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสื่อความคิด เช่น อุดมการณ์ จิตวิทยาการเมือง อาจกล่าวว่าวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นเสมือนตัวแทนสำคัญในการวิเคราะห์การเมืองร่วมสมัย
3. ก่อให้เกิดความก้าวหน้า ในแนวทางที่จะรวมจิตวิทยา & สังคมวิทยาให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับวิชารัฐศาสตร์
4. เพื่อการทำความเข้าใจเนื้อหา ทางการเมืองได้ดีกว่าเดิม
5. การศึกษาลักษณะเชิงเปรียบเทียบแบบข้ามชาติ (Cross national comparison ของ Almond & Verba ใน Civic Culture ก่อเกิดประโยชน์ต่อการศึกษาวิชารัฐศาสตร์ปัจจุบัน

ข้อเสียเปรียบ

1. นักวิชาการบางกลุ่มมองว่าสื่อความคิดวัฒนธรรมการเมืองเป็นแนวคิดเก่าที่นำมาเปลี่ยนชื่อใหม่
2. ยากจะแยกเนื้อหาในวัฒนธรรมการเมืองให้เห็นข้อแตกต่างจากเนื้อหาวัฒนธรรม
3. นิยาม มีความคลุมเครือ ขัดแย้ง ในคำจำกัดความของตัวนิยามเอง
4. ความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับผลผลิตทางการเมือง อันได้แก่ สถาบันทางการเมือง & การแสดงออกทางการเมือง ว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางการเมือง

5. หากนำคำว่า วัฒนธรรมไปใช้ง่าย ๆ อาจก่อให้เกิดความผิดพลาดขึ้นได้
6. ความยุ่งยากเกี่ยวกับ "โครงสร้างทางการเมือง" มี 2 แนวทาง
   - ฐานะเป็นตัวกำหนดที่สำคัญ/รูปแบบวัฒนธรรมทางการเมือง
   - ฐานะเป็นผลผลิต สะท้อนถึงวัฒนธรรมทางการเมือง
7. ประเทศที่นำมาเปรียบเทียบทำการวิจัยส่วนใหญ่เป็นประเทศที่เจริญแล้ว คนในประเทศนั้น ๆ ส่วนใหญ่ จะผูกพันกับระเบียบวิธีการปฏิบัติในระบอบประชาธิปไตย & พัฒนาแล้วจึงขาดข้อมูล เชิงทฤษฎีของประเทศด้อยพัฒนา เพื่อให้ได้องค์ความรู้ตามข้อเท็จจริงปัจจุบัน
8. ประเทศด้อยพัฒนามีทุนสนับสนุนงานวิจัยเหล่านี้ไม่พอเพียงในการวิจัยสนาม ที่ต้องใช้เงินจำนวนมาก

10. บทสรุป

วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นแนวทางศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของคนในสังคมเป็นแนวทางศึกษาแนวหนึ่งของสำนักพฤติกรรมศาสตร์ เพื่อให้ได้ภาพที่ชัดเจน & เที่ยงตรง ในการวิเคราะห์ หรือตีความ การคาดหมายแนวทางการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของคนในสังคม ตามกระบวนการหล่อหลอมทางสังคม & ทางการเมือง Political socialization ของแต่ละสังคม แตกต่างกันตามมิติของเวลา นับได้ว่ากระบวนการนี้เป็นกลไกที่สำคัญต่อการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ ปลูกฝังความเชื่อ ค่านิยม (คุณค่า) ทัศนคติ ของคนในสังคมที่ได้รับการปลูกฝังมาเป็นเวลานาน สิ่งเหล่านี้จะมีผลต่อความคิด และพฤติกรรมของคนในสังคม ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้เสมอ หากกลไกเงื่อนไข เอื้อต่อการสนับสนุน กระตุ้น หรือผลักดันข้อมูลความรู้ใหม่ ให้คนในสังคมสนใจ เชื่อมั่น อย่างสอดคล้องต่อความต้องการว่านำมาซึ่งความเสมอภาค & การดำเนินวิถีชีวิตที่ดีกว่าเดิม ฉะนั้นรากฐานสำคัญของการพัฒนาทางการเมือง & กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางการเมือง จึงขึ้นอยู่กับกระบวนการเปลี่ยนแปลง & เสริมสร้างพัฒนาการซึ่งคนในสังคมต้องการ หากไม่มีความเข้าใจอย่างถ่องแท้อาจส่งผลต่อเสถียรภาพ ในการบรรลุเป้าหมายทางเศรษฐกิจ สังคมการเมืองอันจะเป็นอุปสรรคสำคัญต่อระบบการเมือง ในการพัฒนา อันเป็นภาพ เป็นตัวกำหนดกรอบพฤติกรรมทางการเมืองและกิจกรรมทางการเมืองของคนในสังคม ควรศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่แตกต่างตามขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อความเข้าใจอย่างกระจ่างชัด น่าจะพิจารณาจากพื้นฐานทางสังคม ประกอบกับกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองอาจจะเป็นเสมือนภาพสะท้อน ด้านหนึ่งในหลาย ๆ มิติทางการเมืองที่ใช้แสวงหาเป้าหมายอันเปรียบได้กับความสุขสมบูรณ์ของมวลชน โดยวิธีการของระบบอย่างมีขั้นตอนตามความรู้ความสามารถด้วยคุณธรรม เมตตาธรรม ตามหลักการเสรีภาพ และภราดรภาพ ให้มีการพัฒนาเต็มรูปแบบ

บรรณานุกรม

1. ประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ .**การเมือง & สังคม** ,โครงการเสริมความรู้ทางการเมือง & สังคม ในระบอบประชาธิปไตย พิมพ์ครั้งที่ 2 คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. **พื้นฐานทางสังคม & วัฒนธรรมของการเมืองไทย** ม. สุโขทัยธรรมมาธิราช
3. สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ **การเมือง : แนวความคิด & การพัฒนา** คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ 2538
4. นพคุณ เมืองแวง **ขอบข่าย & แนววิเคราะห์ของรัฐศาสตร์** เซ็นเตอร์ พับลิเคชั่น, 2524
5. สิทธิพันธ์ พุทธหุน **ทฤษฎีพัฒนาการเมือง** พิมพ์ครั้งที่ 6 แสงจันทร์การพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2536
6. ไชยรัตน์ เจริญสินโอพาร **การบริหารรัฐกิจเปรียบเทียบ : บทสำรวจพรมแดนแห่งความรู้แนววิพากษ์** มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532
7. ทินพันธ์ นาคะตะ "วัฒนธรรมทางการเมืองเปรียบเทียบ" **รัฐศาสตร์ : สถานภาพและพัฒนาการ**,สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2523

การวิเคราะห์การเมืองแนวโครงสร้าง-หน้าที่
(Structural - Functional Approach)

นายสมเกียรติ เกณฑ์ชุเกียรคิ
นายณัฐวุฒิ อ่าวสกุล

คำนำ

อาจกล่าวได้ว่าการศึกษาวิชารัฐศาสตร์ ซึ่งมีพัฒนาการเริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณมาจนถึงปัจจุบันนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นความพยายามของนักรัฐศาสตร์ทุกยุคทุกสมัยที่ต้องการวิเคราะห์ทำความเข้าใจการเมือง ซึ่งมนุษย์ทุกคนจำเป็นต้องเผชิญกับมันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (นพคุณ เมืองแวงและคณะ , 2524 : 12) การวิเคราะห์การเมืองของนักรัฐศาสตร์มีจุดมุ่งหมายเพื่อค้นหาเหตุผลและข้อเท็จจริงต่าง ๆ เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางการเมือง โดยมีวัตถุประสงค์แต่เพียงการอธิบายหรืออาจเป็นการนำเอาเหตุผลและข้อเท็จจริงเหล่านั้นไปสรุปเป็นกฎเกณฑ์หรือแนวความคิดที่จะนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการมีชีวิตที่ดีของมนุษย์ ดังนั้นแนวทางในการศึกษาและวิเคราะห์การเมืองจึงมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมของแต่ละยุคสมัย (ม.ร.ว.พฤทธิสาณ ชุมพล , 2530 : 1) แต่เนื่องจากระบบการเมืองปัจจุบันนี้มีความสลับซับซ้อนและละเอียดอ่อนมากขึ้น การที่จะวิเคราะห์ทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางการเมือง อาจจะต้องอาศัยแนวความคิดหลาย ๆ แนวทางจึงจะช่วยให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

สำหรับแนววิเคราะห์การเมืองแนวโครงสร้าง - หน้าที่ ในรายงานฉบับนี้ ได้แบ่งประเด็นสำคัญไว้ดังนี้

1. คำนิยามของโครงสร้าง และ หน้าที่
2. วิวัฒนาการของการศึกษาแนวโครงสร้าง - หน้าที่
3. การศึกษาการเมืองแนวโครงสร้าง - หน้าที่
4. การวิเคราะห์แนวโครงสร้าง - หน้าที่ ต่อการเมืองการปกครองไทย
5. ประเด็นและข้อคิดเห็นต่อแนววิเคราะห์โครงสร้าง - หน้าที่

จุดประสงค์ของการศึกษา เพื่อให้เกิดความเข้าใจในแนวคิดนี้ว่าเหตุใดนักรัฐศาสตร์จึงให้ความสนใจในแนวคิดเรื่องโครงสร้าง - หน้าที่ อันจะนำไปสู่การศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจในแนวการศึกษาและสามารถเข้าใจในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมือง

1. คำนิยามของโครงสร้างและหน้าที่

ความหมายของคำว่า **หน้าที่** ยังมีความเข้าใจที่สับสนอยู่ บางคนมอง**หน้าที่** ว่าเป็นเรื่องของจุดมุ่งหมาย บางคนมองว่าเป็นกระบวนการ (Process) บางคนมองว่าเป็นผลของการกระทำ ซึ่งในความหมายอย่างกว้าง ๆ **หน้าที่** หมายถึง ผลของแบบแผนการกระทำในระบบหนึ่งจากความหมายนี้ได้มีผู้แยกแยะความแตกต่างของหน้าที่ต่อไปอีก ดังนี้

Robert K. Merton ได้ให้ความแตกต่างระหว่างหน้าที่ว่าเป็นผลลัพธ์ (consequence) ที่มีขึ้น อันเป็นประโยชน์ในการปรับตัวของระบบ ส่วน dysfunction นั้นหมายถึง ผลที่ลดความสามารถในการปรับตัวของระบบ

Radeliffe Brown เปรียบหน้าที่เสมือนลักษณะหน้าที่ ที่ได้ปฏิบัติหมุนเวียนติดต่อกันไป

Marion Levy ได้ให้ความหมายของ หน้าที่ ว่าหมายถึงเงื่อนไขหรือกิจการของรัฐ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการดำเนินงานตามโครงสร้างในระยะเวลาที่ผ่านมา

ทิพาพร พิมพิสุทธ์ แห่งคณะรัฐศาตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้ให้ความหมายว่า หน้าที่ หมายถึง กระบวนการ ภายใต้สภาวะหนึ่ง (นพคุณ เมืองแวงและคณะ , 2524 : 91)

ในทางสังคมศาสตร์ให้คำจำกัดความของคำว่า หน้าที่ ในหลายความหมายด้วยกันเช่น กิจกรรม (activity) วัตถุประสงค์ หรือ ผลที่ตามมา ฯลฯ ในบางครั้งอาจใช้เหมือนกับนักคณิตศาสตร์ คือหมายถึง ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรอื่น ๆ ซึ่งอาจใช้อธิบายคุณค่าในตัวของมันเองหรือเป็นคุณค่าที่เกิดตามตัวแปรอื่น (ชัยชนะ อิงคะวัต , 2531 : 64)

Talcott Parson กล่าวว่า **โครงสร้าง** ของระบบ ได้แก่ บทบาทต่าง ๆ (roles) ที่ระบบจะต้องปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายตามหน้าที่ ที่มีอยู่ (นพคุณ เมืองแวง และคณะ , 2524 : 40)

Gabriel A. Almond ให้ความหมายว่า **โครงสร้าง** คือ กิจกรรมที่กระทำสม่ำเสมอจนเป็นแบบแผนสามารถมองเห็นเป็นโครงสร้างได้ เช่น ภายในรัฐสภาจะเป็นเรื่องของประธานสภา สมาชิกสภา สมาชิกฝ่ายค้าน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมือง ภายในโครงสร้างจะมีคนดำเนินกิจกรรมย่อย ๆ ซึ่งเรียกว่า บทบาท หลาย ๆ ด้าน ซึ่งจะรวมกันเป็น